

Estlands-nytt

Utgitt av Norsk-estisk forening

Ingen grenseavtale med Russland

Utenriksministrene Urmars Paet og Sergej Lavrov skrev under, ratifisering uteble.

Moskva av utenriksministrene, Urmars Paet for Estland og Sergej Lavrov for Russland. Hvilket de også gjorde. Men dermed var ikke alt klart.

→ 7

Av Jostein Langmyr

Det eksisterer fortsatt ingen gyldig grenseavtale mellom Estland og Russland. Faktisk ble en avtale forhandlet fram og har vært klar i ti års tid, men russerne har liksom aldri blitt klar til å ta det endelige skrittet og skrive under på den. Da president Rüütel så i vår avsto Putins invitasjon til å feire sekstiårsjubileet for Sovjets seier i verdenskrigen, mente mange at han kunne ha forspilt Estlands sjanser til å få en grenseavtale med naboen i øst. Plutselig og uventet så det ut til å lysne da Moskva likevel inviterte til underskriving 18. mai i år. Avtalen skulle underskrives i

Et valg uten tapere

Av Jostein Langmyr

Lokalvalg blir i Estland holdt i oktober, inntil nå hvert tredje år, men heretter hvert fjerde år. En måneds tid før valget gikk loven igjennom som gav anledning til å sitte hjemme ved datamaskinen og avgi elektronisk forhåndsstemme. President Arnold Rüütel hadde i det lengste forsøkt å hindre loven. Han hadde to ganger nektet å underskrive den med henvisning til at den var grunnlovsstridig. En slik elektronisk stemmegivning har ikke vært forsøkt noe annet sted, og mange land hadde sendt observatører til Estland for å se hvordan det fungerte. Litt over 9 300 velgere stemte elektronisk.

→ 9

Estlands-nytt

Allment tidsskrift for Estlands-interesserte

Utgiver: Norsk-estisk forening

Redaksjon: Øyvind Rangøy, Kuu 39-64, EE 50104 TARTU,

tlf. + 372 747 2624, e-post: rangoy@online.no

Turid Farbredd, Granvågen 14 A 36, FI - 00270 HELSINGFORS,

tlf. +358 9 477 1488, e-post: turid.farbregd@kolumbus.fi

Else-Jannike Kuum, Vækerø terr. 10 B, 0282 OSLO, tlf. priv.: 22 50 63 86.

Vignetter: Asko Künnap, Zoom

Ombrekking og trykking: AS Reusner, Lõuka 10, 13521 TALLINN,

tlf. +372 6115 530, faks +372 6115 531.

Redaksjonen avsluttet 18.10.2005. Stoff til neste nummer må være redaksjonen i hende
seinst 10.1.2006. Sendes per e-post til redaksjonen, se adressene ovenfor.

Annonsepriser: 1/1 side kr 1 200, 1/2 side kr 600 og 1/4 side kr 400, tillegg for farger.

Av innholdet

Granseavtale med Russland?1	Estisk-norsk ordbok29
Lokalvalg i Estland1	Oversetterseminar i Käsmu34
Intervju med Per K. Pedersen4	Lyrikarar på Lillehammer36
Estlands æreskonsuler15	Russalka40
Edgar Savisaars bok16	Konserthus i Jõhvi42
Flagg- og merkedager 421	Vedtekter for NEF46
Estisk sjakkhistorie 224	Estisk ved selvstudium49
Lønnsnivået28	Skipskatastrofer for Estonia52

Slik redaksjonen ser det

Redaksjonen takkar igjen alle som har sendt inn stoff. Utan flittige skrivarar med interesser på mange felt ville det vore uråd å få ut eit så allsidig tidsskrift. Somme har sakna husflidspalta som igjen står tom. Med den store interessa i Noreg for estisk husflid kan det godt finnast einkvan blant lesarane som har noko å fylla den spalta med til neste gong. Du som les dette kan ta mål av deg til andre spalter òg. Språkleg vidsyn har vi i redaksjonen, det har du vel lagt merke til? Bokmål, nynorsk, dansk og svensk er alt saman god fisk for oss.

Annonsear er vi ikkje bortskjemde med, den mest trufaste annonsøren har vore Viking Reiser. Vi takkar denne gongen æreskonsul Reidar Maaseide for den støtta til bladet som ligg i Malthus-annonsen. Måtte det bli eit eksempel til etterfølging!

Vi stressar ofte for å koma i mål med nytt nummer. Særleg er det første nummeret kvart år eit krafttak. Saman med tidsskriftet sender Norsk-estisk forening då ut årsmøtepapira. Det er ganske praktisk og fornuftig med omsyn til kostnadene. På årsmøtet i mars 2005 vart vedtektene endra (sjå side 46) slik at årsmøtepapira kan vera klar ti dagar tidligare, og då blir februarutsendinga mindre hektisk. Det er vi glade for i redaksjonen. Men det er kortare frist for lesarane og medlemmene som må passa på å senda inn stoff til bladet i tide og sjå til at foreninga får eventuelle forslag tidleg nok slik at årsmøtet kan behandla dei.

Fakta om Estland

Landet erklærte seg selvstendig 24. februar 1918, dagen er nasjonaldag.

Selvstendigheten ble gjenopprettet 20. august 1991.

Estisk er offisielt språk. Estisk er språklig i slekt med finsk.

Estland ble medlem av Nato og EU i 2004.

Det bor 1,4 millioner mennesker i Estland.

Fra lederen i Norsk-estisk forening

Da forrige nummer av bladet vårt gikk ut, hadde førstesekretær ved Russlands ambassade i Oslo nylig hatt et innlegg i Aftenposten der han gav en forvridd framstilling blant annet av hvordan Estland ble sovjetrepublikk. Juhan Haravee, Estlands ambassadør i Norge, korrigerte de russiske påstandene. Det er også foreningens oppgave å passe på. Vi har fått flere takkebrev for innlegget fra NEF, som til tross for avisens forkortning fikk sagt vesentlige ting. Vi fikk markert oss, og det er viktig.

Estisk språkkurs for norsktalende som startet i begynnelsen av september, nærmer seg i skrivende stund slutten. 20 estiskentusiaster møtte til start. Jeg skal ikke påstå at det er lett å lære seg estisk, men slett ikke umulig. Og du verden så moro vi har det! Lærer Tor Tveite er helt topp, dyktig faglig, har humor og respekt for hver enkelt elev, uansett språklig nivå. For alle språkinteresserte er det en gledelig nyhet at estisk-norsk-estisk ordbok igjen er å få. Se omtale annet sted i bladet.

Vi har holdt et seminar i samarbeid med Foreningen Norden i Fokus og Kulturlaget Norge-Latvia. Temaet var felles arbeidsmarked, hvilke konsekvenser dette ville få for Norge og for de baltiske landene. Det var innlegg fra FAFO, NIBR, LO. Bra oppmøte. Vi er så absolutt på banen!

Samarbeidet med bibliotekene fortsetter. Det blir estlandskveld i Hobøl bibliotek 26. oktober. Estland i ord og bilder. Det er tredje gangen vi blir invitert av kommunen til dette som har vært en måte å få foreningen litt ut av Oslo-gryta. Bra oppmøte hver gang. Et tips til medlemmer og andre lesere: Ta kontakt med nærmeste bibliotek og spør om de ønsker en slik kveld. Vi kommer!

Iversens Minnefond har funnet en verdig mottager i Viimsi barnehjem. Viimsi var primærområdet for Berit og Ivar Otto Iversens engasjement i Estland i en årrekke.

Aktivitetsnivået i en forening er alltid avhengig av medlemmene. Vi ønsker oss mange flere av de ivrige som gjerne gjør en innsats. Men hjertelig velkommen er også den mer stillfarende typen som bidrar rett og slett ved å tegne medlemskap. Styret har ikke alltid de beste ideene, så vi tar mer enn gjerne imot forslag fra medlemmene. Når det generelle målet er å bygge norsk-estiske kontakter, gjelder det landene som helhet. Derfor er lokale initiativ rundt omkring av uvurderlig betydning.

Else-Jannike Kuum

Intervju med ambassadør Per Kristian Pedersen

Vi er mange som har ein god kontakt med ambassaden i Tallinn og er innom der i ulike ærend på estlandsreisene. Per Kristian Pedersen var norsk ambassadør til Estland i fem år. Det var ein periode med viktige politiske hendingar, ein periode der vi var vitne til ei rivande utvikling i sambandet mellom Noreg og Estland.

No har Pedersen rydda skrivebordet og levert nøklane. Litt på overtid gav han Estlands-nytt eit avskjedsintervju. Tekst Turid Auestad Farbrege, foto Bård hjelde

Per Kristian Pedersen

Var dette den første utanriksstasjonen?

Høsten 2000 kom jeg fra Oslo med tjeneste som UD's spesialrådgiver for olje- og energispørsmål og med et halvt års opphold på Forsvarets Høyskole. Min utetjeneste omfatter Antwerpen, Hong Kong, to tjenesteopphold i Paris ved OECD-delegasjonen og ambassaden, samt Washington D.C.

Stemmer det at for nordmenn å koma hit, det er som å koma heim?

Ja, noe av det første vi fikk høre var at Estland er et nordisk land. Til tross for at mye var litt fremmedartet i begynnelsen, ikke minst språket(!), tok det ikke lang tid før vi

følte en hjemlig nærhet til både land og folk som vi satte stor pris på. Tenk bare på våre mattradisjoner. Første julen opplevet jeg f.eks. med glede min barndoms deilige blodpølse! For ikke å snakke om de fantastiske kulturopplevelsene – musikk og opera og billedkunst av en kvalitet og et omfang som er helt utrolig i et lite land.

Det var ikke vanskelig å få kontakt med estere. I begynnelsen gikk det jo naturlig med våre kontakter i utenriksministeriet og i andre regjeringsinstitusjoner. Etter hvert vokste vennekreten både i Tallinn og ute i landet ellers. Både Gro og jeg har fått venner for livet, føler vi. Når vi nå sitter i Tunis og lengter hjem, tar vi oss i ofte å tenke på Tallinn til fortrelgelse for Norge.

Nå må jeg jo også si at det var ikke akkurat noen ulempe å være norsk her. Esterne har et veldig positivt forhold til Norge, selv de som aldri har besøkt landet vårt. På mange måter er vi jo like – nært knyttet til natur og med lange tradisjoner som jordbrukere og fiskere. Se bare på folkedrakttradisjonene!

Ambassaden i Tallinn er vel rekna som liten?

Slik utenriktstjenesten har utviklet seg med utsendinger for spesielle formål, f.eks. innen bistandssektoren, er nok Tallinn en av de mindre stasjonene. Likevel er tre utsendte diplomater – ambassadør, ambassade-sekretær og visekonsul – pluss to sideakkrediterete forsvarsattachéer (i Riga), vel tilpasset oppgavene her. Oppgavene dekket alt fra det tradisjonelle politiske kontaktarbeidet til kontakter og bistand innen det

kommersielle og kulturelle. Den stadig økende interessen for Tallinn og Estland gjorde at vi brukte mye tid på foredrag og orientering for tilreisende "kunnskapstørste" nordmenn.

Konsulatarbeidet med visa, arbeidstillatelser og generell informasjon satte også sitt klare preg på ambassaden. Ellers må jeg jo på fallrepet si at det har vært et sjeldent privilegium å få kunne tjenestegjøre her i en periode hvor så mange viktige brikker falt på plass i tilknytning til Nato og EU. Det er ikke mange kollegaer som har vært forunt å kunne medvirke når det blir laget historie i vårt nærområde.

Somme hevdar at det kunne vore nok med ein ambassade i Baltikum, plassert i Riga. Ser ambassadøren det slik?

I den situasjon som forelå i 1991 var det viktig at Norge kom med et klart og utvetydig signal om støtte til disse tre landene. Det var kanskje ikke akkurat mønsteret å ha tre individuelle ambassader i land som ligger så tett opp til hverandre. I ettertid er ingen i tvil om at dette var en riktig beslutning, ikke minst fordi man dengang ikke var klar over hvor stor forskjellen på mange punkter egentlig er mellom de tre landene. Og da tenker jeg ikke bare på språket. Jeg ville bli overrasket om man ikke fortsatte

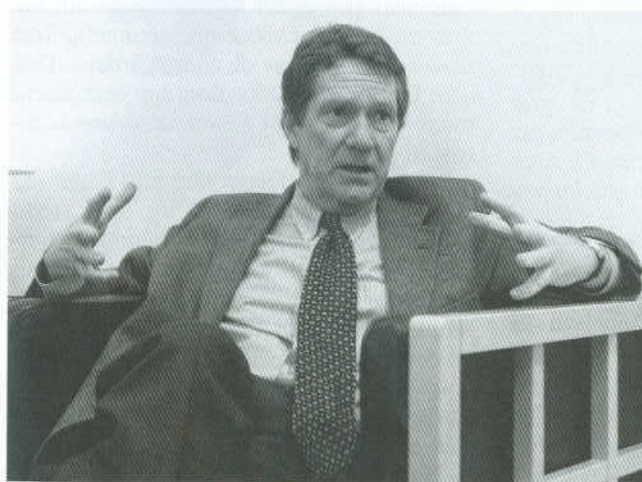
denne ordningen i overskuelig fremtid. I dagens diplomati er det viktig å holde nær kontakt i hovedstedene med våre nærtstående land i Nato og i EU. I virkelighetens verden går veien til Brussel via det enkelte medlemslands hovedstad. Men man vet heller aldri hva fremtiden bringer. Vi kan f.eks. komme i en annen finansiell situasjon enn det vi opplever idag.

Femårsperioden som ambassadør i Estland er tredjeparten av sjølvstendeperioden, det må ha vore spennande år?

Tjenesteperioden har dekket en utrolig utvikling. Jeg pleier å minne estiske kollegaer om at da jeg ankom høsten 2000 var Nato-medlemskap fortsatt en uopnåelig drøm. Brakte jeg spørsmålet på bane blant hjemlige kollegaer, ble jeg nok ansett som litt politisk naiv. I løpet av to år snudde det hele og invitasjonen forelå på Nato-toppmøtet i Prag høsten 2002. Sammen med medlemskapet i EU har Estland nå gjeninntatt sin plass i den europeiske og transatlantiske familie. Estland er et land vi nå må arbeide tett sammen med for å finne fram til de nasjonale og internasjonale fellesinteresser vi begge søker å ivareta, enten det er i EU, i Nato eller i en større global sammenheng i FN og andre globale organisasjoner.

Og utsiktene framover for Estland?

I mine avskjedsamtaler med de estiske politiske lederne sa jeg at "alle piler peker oppover" når det gjelder de økonomiske forbindelser mellom våre to land. Hittil er det Estland som har trukket fordelene gjennom å tiltrekke seg investeringer fra mange og flere større norske bedrifter. Det er klart at dette skyldes Estlands konkurransefortrinn som et land som kan levere høy kvalitet til lav pris. Det åpne,

Per Kristian Pedersen

liberale investeringsregimet har også trukket seg mye norsk kapital og strategiske investeringer. Kina representerer noe helt spesielt i global økonomi, ikke minst fordi det er så enormt stort, og ingen går fri når det gjelder konkurransen derfra. Men det er ofte slik at en sterk tendens ofte skaper mottendenser. Vi har sett det før at en lands dominerende posisjon er blitt svekket fordi et annet land har vært enda smartere og inventivt. Det er i denne problemstillingen man må søke svaret i dagens globaliserte verden. Estland har gode forutsetninger for å lykkes videre, ikke minst på grunn av sin fremadskuende holdning til informasjonsteknologi. Men det kommer ikke av seg selv. Kanskje den største utfordringen for Estland er å omstille seg til å tenke i retning av et tett og fruktbart samarbeid mellom offentlige og private institusjoner og bedrifter. Når alt kommer til alt er det landet som må rustes til dagens konkurransevilkår, og ikke bare den enkelte bedrift. I dagens bilde er avstander heller ikke noe viktig poeng. Tenk bare på Indias mange IT-bedrifter som operer hjemmefra med hele verden som marked.

fra side 21 Merkedager

Lin var en viktig plante, så mange skikker er knyttet til den. Arbeidsprosessene knyttet til linet var det kvinnene som skjøttet. Det var derfor viktig at matmor på gården deltok i akebakken. I moderne tid er de godt voksne blitt sjeldne akere. Ungdommen har overtatt, vanligvis uten noen tanke for linet når de slipper seg utfor, de tar *vastlapäev* som fest og moro.

Askeonsdag (*tuhkapäev*)

1.3. Dagen følger etter fastelavn og er innledningen til fasten. Opprinnelsen til navnet er en katolsk skikk fra mellomalderen. Presten dyppet fingeren i aske og tegnet et kors på pannen til kirkegjengerne. Dette hadde sammenheng med at aske i Bibelen var et tegn på sorg og anger. I gammel estisk tradisjon hadde aske oftere

Tida i Tallinn er slutt, det er vel litt vemodig?

Selv om jeg i løpet av våren innstilte meg på å flytte tilbake til Oslo, ble det noe hui og hast med avreisen fra Tallinn. Jeg sitter nå i Tunis med ansvar også for Algerie og Libya. De kommende uker og måneder vil stå i introduksjonen tegn med mange avtaler og møter med offisielle personer og med ambassadørkollegaer. Den diplomatiske "familie" er nok betydelig større her enn i Estland. Dette tar mye av min tid.

Så det har ikkje vore tid til å sakna Estland?

Jo, følelsen av savn er noe vi er godt kjent med i dette omflakkende yrket. Og vi har også denne gangen tatt oss tid til å savne Estland, om jeg må uttrykke meg slik. Savn og gode følelser er jo egentlig det samme. Så, så fort vi har sjansen slår vi oss ikke til ro med bare savnet. Vi kommer tilbake så ofte vi bare kan.

Estlands-nytt takkar Per Kristian Pedersen hjarteleg for intervjuet og for dei fem åra. Lykke til i Tunis!

noe med skitt og latskap å gjøre. I Mulgimaa var det vanlig å lage ei dokke, *tuhapoiss* (askegutt) med et hode som ble fylt med aske. Dokka ble hemmelig lagt utafor døra på en av de andre gårdene. Den som fant dokka utafor døra om morgenen, måtte finne seg i at nå var latskapen kommet til gårds.

Mens det i fastelavn var lurt å gre seg både lenge og grundig, så ble dette sterkt frarådt på askeonsdag fordi håret da sannsynligvis ville bli grått før tida, i alle fall risikerte en å pådra seg plagsom flass. Derimot kunne en godt klippe håret sitt nettopp på denne dagen.

Tidligere artikler i serien finner du i Estlands-nytt nr. 5, 2003, nr. 1, 2004 og nr. 2, 2004.

fra side 1 Grenseavtale

Prossesen som førte fram til underskriving var lang og omstendelig. En belastning har hele tida vært at Russland ikke har innrømmet at Estland ble okkupert av Sovjet, og har heller ikke bedt om unnskyldning for overgrepene mot den estiske befolkningen under den lange okkupasjonen. Når Moskva har vært uvillig til å ta på seg skyld og ansvar, har det tydeligvis sammenheng med at de er usikre på konsekvensene. Hvis de innrømmer å ha gjort noe galt, kan det neste bli både erstatningskrav og territoriale krav, frykter russerne.

Freden i Tartu 1920

Da esterne frigjorde seg i 1991, var det med en grunnlov som trakk østgrensen der den hadde gått i den første selvstendighetsperioden. Grenseavtalen kunne oppfattes som grunnlovsstridig ved at den ville stadfeste som russiske to østlige områder som ifølge

fredsavtalen i Tartu 1920 er estisk territorium. Det ene av disse ligger øst for utløpet av Narvaelva på nordkysten, og det andre i sørøst. Særlig oppgivelsen av dette sistnevnte området skapte mye debatt i Estland og forårsaket heftige protester på mange hold. I dette hjørnet bor setuene som utgjør en egen befolkningsgruppe med et språk som noen oppfatter som en estisk dialekt, mens andre hevder at det må regnes som et eget språk og sidestilles med estisk. Det skal finnes om lag 15 000 setuer, og av disse bor bortimot to tusen i Russland. Estlands regjeringer har beskjeftiget seg med setuenes problemer i mange år. En arbeidsgruppe la fram en redegjørelse i juni. Det er oppnådd visse lettelsener i visumformalitene for setuer som krysser grensa. Det er også tilbudt økonomisk støtte til setuer som vil flytte til Estland, men foreløpig er det få som har benyttet seg av dette. → side 8

Den østligste linjen viser Estlands grense etter fredsslutningen i Tartu 1920. De skraverte feltene viser hva som gikk tapt da Boris Jeltsin i 1994 flyttet grensepælene et stykke inn på estisk side. Esterne nå er villig til å gi avkall på disse områdene.

Kartet er tilrettelagt av Øyvind Rangøy.

Meningsmålinger foretatt i Estland like før grenseavtalen ble underskrevet i Moskva, viste store holdningsforskjeller blant estere og estlandsrussere. Mens to av tre russere gikk inn for å godta avtalen, mente bare ca. 40 % av de etniske esterne det samme. Ganske mange mente at det måtte forhandles videre om deler av innholdet. Av esterne ville 71 % at Petseri-området i sørøst måtte føres tilbake til Estland.

Nato og EU uten fastlagt østgrense

Russernes ti år lange uthalingsmanøvrer i grensesaken var sannsynligvis først og fremst et forsøk på å legge hindringer i veien for estisk og latvisk medlemskap i Nato og EU. Tanken var trolig at ingen av disse organisasjonene ville tolerere usikkerhet om hvor grensene faktisk går.

I fjor vår var medlemskap likevel en realitet både for Estland og Latvia, til tross for manglende grenseavtale, og dermed var det de som hadde overtaket. Nå var det Russland som stod utenfor med lua i hånda og vakkert ba om å bli lukket inn i visumfritt område og helst i schengenområdet også. Sovjet kjente ikke fenomenet enkeltindivid, men Russland har et omvendt problem og kjenner bare enkeltstater. Russisk taktikk går ut på at Putin forhandler direkte med sine venner blant statsoverhodene i Frankrike (Chirac), Tyskland (Schröder) og Italia (Berlusconi).

I en verden der mesteparten dreier seg om energi og markeder, kan en fort bli utrygg på om tyske, franske og italienske ledere føler seg som EU-ledere, eller om det gjelder å mele egen kake. Statssjefene i de store vesteuropeiske landene har visst allerede funnet ut at eventuelle gass- og oljeledninger vestover fra Russland ikke engang behøver å ha en tappekran i Baltikum. Ja, ledningene kan ha en helt annen trasé.

Esterne trodde nok fortsatt at de i egenkap av Nato- og EU-land hadde en viss sikkerhet og nesten som et tak på russerne. Da grensavtalen kom til parlamentet for ratifisering, gav de seg til å diskutere om Estland kunne godta den eller ikke. Kompro-

missløsningen ble at maiavtalen ble ratifisert i Tallinn 20. juni, men den ble utstyrt med en preambel som viste til visse historiske dokumenter som hadde med forholdet til Russland å gjøre.

Da Litauen fikk sin grenseavtale med Russland, ble den ratifisert av dumaen i Moskva fire år etter at litauerne hadde ratifisert den. Esterne regnet derfor ikke med noen snarlig oppfølging hos naboen, men Moskva reagerte umiddelbart og aggressivt. Det russiske utenriksdepartementet erklærte at det var utelukket å godkjenne avtalen med det tillegget esterne hadde satt inn. Nå måtte grenseavtalen reforhandles, påstod russerne. Esterne mente avtalen var uendret og så ingen grunn til å gå i gang med forhandlinger. De ventet at dumaen ratifiserte avtalen slik intensjonen var og slik den estiske nasjonalforsamlingen hadde gjort det.

Småstatene er vekslepenger

Utenriksminister Lavrov besøkte Finland i slutten av juni. På pressekonferansen fikk han selvsagt spørsmål om avtalen med Estland, og han gjentok bestemt avvisningen av avtalen. Det springende punktet for Russland var esternes påstand om at Sovjet på ulovlig vis okkuperte Estland. Russerne handlet i overensstemmelse med internasjonale avtaler og internasjonal praksis, hevdet Lavrov. Når stormaktene forhandler, blir småstatene vekslepenger. Lavrov sa i Helsingfors at grenseavtalen har fått tillegg som siden gjør det mulig for esterne å reise terroritale og andre krav overfor Russland. Han understreket at representanter for de to land tidligere var kommet overens om at slike linker ikke skulle knyttes til avtalen. Skulle det bli noen grenseavtale, trengtes det nå nye forhandlinger, hevdet han.

Finlands utenriksminister, Erkki Tuomioja, kunne ikke se at det nåværende avtaleutkastet inneholder noen åpne detaljer og hevdet at dette også er EUs oppfatning. Lavrov repliserte straks at Tuomioja kunne bibringe EU det faktum at Estland ikke holdt ord overfor Russland. (10.8.2005)

fra side 1 Et valg uten tapere

Årets kommunevalg ble holdt 16. oktober og ble en sjeldenhet i og med at alle de seks største partiene syntes de hadde gjort det bra og samtlige derfor erklærte seg som vinnere. Mange av listene ved lokale valg er ikke egentlige partilister, de fleste av disse kom ikke over terskelem på 5 % av avgitte stemmer. Også når det gjelder de seks partiene i parlamentet varierer det hvor mange steder de stiller lister. Senterpartiet og Reformpartiet stilte flest lister, noe som medvirket til at de på landsbasis fikk flest stemmer. Valgdeltakelsen for hele landet var 47 %, i Tallinn lågere.

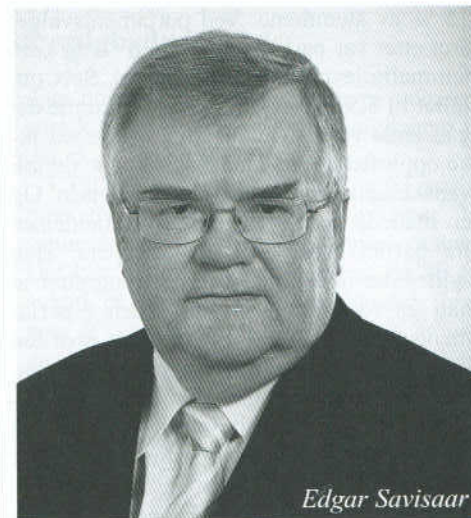
Særlig i øst og sør ble det meldt om ulovlige forhold i forbindelse med valget. Det ble rapportert om stemmekjøp til priser på 50–100 eek per stemme. Et sted i Sør-Estland var prisen nede i 25 eek. Når pengene dessuten skulle utbetales etter avgjort valg, kan det godt være at de som solgte sjel og stemme til slutt ble sittende med skjegget i postkassa. Flere tilfeller av stemmekjøp vil bli politiettersøkt.

Ulovlig reklame

Det alvorligste bruddet på valgbestemmelsene var en reklame for en søtsak kalt *kohuke* som blir produsert av melkekvarg (kesam), smaksatt på forskjellige måter og trukket med sjokolade. Estiske barn elsker *kohuke* og selv voksne spiser dem gjerne. Det estiske navnet på Senterpartiet er Kesk-

Kohuke-reklame.

Edgar Savisaar

erakond som likeens begynner med bokstaven K. På ei tid da utendørs valgklesmer var forbudt, ble plutselig landet oversvømmet av reklame for *kohuke*, gjerne forkortet til første bokstav som i fasong og grønnfarge etterliknet partilogoen til Senterpartiet. Edgar Savisaar påstod at verken han eller partiet hadde noe ansvar for reklamen, de visste ikke engang hvordan den hadde dukket opp. Den reklamerte søtsaken var heller ikke å oppdrive, den fantes kun i reklamen, og den fikk valgkampen til å spore fullstendig av. Alt dreide seg om Savisaar som ble angrepet og utskjelt ved alle anledninger. På den måten fikk han den oppmerksomheten som sikret valgseieren.

Personvalg

I det estiske valgsystemet stiller partiene lister, men velgerne stemmer på person. På landsbasis fikk Senterpartiet 126 440 stemmer, dvs. 25,4 % av de avgitte stemmene, omtrent som tre år tidligere. Reformpartiet kom med 16,9 % på andreplass (mot 12 % i 2002). Deretter fulgte Folkeforbundet med 12,5 % (sist 11 %), Fedrelandsforbundet 8,6 % (i underkant av 7 % forrige gang), Sosialdemokratene 6,4 % (mot 4,5 %). Protestpartiet Res Publica stilte for tre år siden til valg for første gang og fikk over

15 % av stemmene. Ved parlamentsvalget året etter var partiet oppe i 24,6 % og kom temmelig jevnt med Senterpartiet. Selv om fallet til 8,5 % i høst var høyt, så kunne det gått enda verre. Meningsmålingene var ikke oppløftende, på landsbasis kunne det bli vanskelig å komme over sperregrensen. Og en måneds tid før valget kom utmeldelsen fra partiets stifter, Rein Taagepera. Han syntes det hadde gått i feil retning etter at han ga roret fra seg. Suksessen i parlamentsvalget i 2003 kom seg av profilen som et alternativ til Savisaars Senterpartiet. Etterpå hadde de unge lederne lagt om kursen fra venstre mot høyre og nærmet seg det liberalistiske Reformpartiet, og Estland trenger ikke to reformpartier, mente Taagepera. Selv om Res Publica er det største partiet i parlamentet, knytter det seg spenning til om det blir republikanere innvalgt neste gang. Mot en slik bakgrunn lyktes partiet bra på lokalplanet. Partiformann Taavi Veskimägi framstilte resultatet som en seier, han hadde fått partiet ut av krisen.

Valget i Tallinn

Valget i Tallinn ble som i 2002 en triumf for Senterpartiet og Edgar Savisaar som klarte å mobilisere den russiske delen av befolkningen. Savisaar fikk alene 16 834 stemmer. Og når det regner på presten, kan det dryppe friskt på klokkerne. Kona Vilja fikk 5846 stemmer. Også dattera, Maria Savisaar, ble innvalgt i bystyret. Ifølge undersøkelser utført av forskningssenteret Faktum var over 60 % av Senterpartiets velgere russisktalende, og mer enn halvparten var pensjonister. Så mange som en fjerdepart av de stemmeberettigete i Tallinn var ikke EU-statsborgere, de var for det meste russere. Senterpartiet er uten konkurranse russernes største parti i Estland.

Russernes førstevalg

Sosiologene hevder at den russisktalende befolkningen er ukjent med estisk politikk og kjenner i hovedsak bare to navn: president Arnold Rüütel og Edgar Savisaar.

Sistnevnte oppfatter de som russiskvennlig, og det kan de ha gode grunner for. De fem andre partiene i nasjonalforsamlingen forsøker å sverte Savisaar som russiskvennlig, og det vinner han selvsagt på i mange kretser. I fjor inngikk Senterpartiet hans en samarbeidsavtale med Putins parti i Russland. Mange har lagt merke til at Senterpartiet har kritisert planene om å la mesteparten av undervisningen i de russiske gymnasiene bli gitt på estisk. I sommer var undervisningsminister Mailis Reps fra Savisaars parti i Russland der hun kom med uttalelser som sikkert kunne gi mange stemmer til Senterpartiet hjemme i Estland. Russiske media utnyttet uttalelsene for alt de var verd. Og hva sa hun? Hun hevdet blant annet at estiske media gav et usant bilde av forholdene for etniske minoriteter i Russland. Hun sa at russerne i Estland var avskåret fra å ta høyere utdanning på morsmålet. Osv. Uttalelsene var feilaktige og skandaløse. Hun måtte bli avsatt, mente opposisjonen. Tvert om ble hun etter hjemkomsten på partiets landsmøte forfremmet til nestleder etter Savisaar, selvsagt med hans velsignelse, hun hadde virkelig gjort en innsats som russerne la merke til.

Seieren vanskelig å håndtere

Senterpartiet fikk 41 % av stemmene som ble avlagt i hovedstaden, noe som gav 32 representanter av 63. Deretter fulgte det liberalistiske Reformpartiet med 15 mandater, Fedrelandsforbundet med 7, fellestilla til Sosialdemokratene og Folkeforbundet med 6 og Res Publica med 3. I prinsippet har Senterpartiet absolutt flertall i hovedstaden. De hadde nøyaktig like mange representanter etter forrige kommunalvalg, men med avhopp til de andre bystyregruppene, satt ordfører Savisaar igjen med et mindretall og måtte gå av da han fikk mistillitsvotum mot seg høsten 2004. Foreløpig har ingen tatt imot samarbeidsinvitasjonen fra Senterpartiet i Tallinn, så de kan bli nødt til å ta ansvaret alene, og sitte på gyngende grunn. (18.10.2005)

Historiens største valgbedrag

De politiske partiene i Estland kjører fram kjendisene sine når det skal holdes valg. Av parlamentets 101 medlemmer stilte 93 opp på forskjellige lister ved kommunevalget i oktober. Av disse var 45 oppført på partilistene i Tallinn.

Sjansene er gode for at de parlamentsmedlemmene som stiller opp, blir innvalgt i kommunestyrene. Etter valget har de en frist før de må gi beskjed om de tar imot plassen eller ikke. Det vanlige har vært at noen sier ja, men de deltar ikke nødvendigvis særlig flittig på møtene i kommunestyret. De fleste melder avbud. De har figurert på listene for å skaffe partiet stemmer, ikke for å skaffe seg selv mer å gjøre.

Bare to dager før valget i oktober kom høyesterettsavgjørelsen som forbød representantene å sitte på to stoler. Retten tolket det som grunnlovsstridig for et parlamentsmedlem samtidig å sitte i kommunestyret. Han må velge det ene eller det andre. Rettens avgjørelse kom så seint at den ikke kunne ha noen innvirkning på forhåndsstemmene. Mer overraskende var det at den

ikke hadde større innvirkning på velgerne som kom til urnene på selve valgdagen. Er det så at verden vil bedras?

I Tallinn ble fem ministre og 21 parlamentsmedlemmer innvalgt i bystyret. Til sammen er dette 26 av 63 representanter. Det kan godt tenkes at ingen av de 26 gir avkall på regjering eller parlament for å nyte et sete i bystyret. Da har 39 % av velgerne i Tallinn stemt på en person som bare var skuebrød og øyensylt på listene. I stedet for disse kommer det til å troppe opp lange rekker av relativt ukjente personer med få personlige stemmer. Kommentatoren Kaarel Tarand i Eesti Päevaleht kalte dette for historiens største valgbedrag.

Alles blikk er rettet mot Edgar Savisaar. De løftene han gav for valget og den oppslutningen han personlig fikk fra over 16 tusen velgere, må vel være moralsk forpliktende? Men så igjen: Vil han oppgi posten som økonomiminister for igjen å innta posisjonen som ordfører med et bystyre der flertallet når som helst kan vippe over til mindretall? (EPL 18.10.2005 jl)

Ny forsvarsminister – igjen

Jaak Jõeriit

Forsvarsministrene kommer og går i Estland. I november 2004 måtte Margus Hanson søke avskjed etter uforsiktig omgang med statshemmeligheter. FN-ambassadør Jaak Jõeriit overtok, men satt bare i ni måneder før han søkte avskjed. I oktober utnevnte president Rüütel parlamentsmedlem Jürgen Ligi til ny statsråd.

Jõeriits avgang var noe hittil temmelig enestående i estisk historie. Mannen gikk ikke fordi han hadde gjort noe galt eller skandaløst, men rett og slett fordi han ikke orka mer. Og hva hadde han fått nok av? Han reagerte i første rekke på den sammenblanding av politisk og økonomisk makt som han syntes var blitt vanlig i Estland, og som regjeringen etter hans oppfatning ikke

gjorde noe for å rydde opp i. Mellom linjene leste vi at han ikke ville bli identifisert med maktutøvere av den typen som var hans regjeringskolleger. Det stormet akkurat rundt økonomiminister Edgar Savisaar som for en halv million hadde kjøpt en eiendom taksert til 2,5 millioner. Og hvordan kunne banksjef Ain Hanschmidt kjøpe verdier i skipselskapet Tallink for 700 millioner og kun betale 40 000 eek for det?

Dråpen som fikk begeret til å flyte over for ministeren, var likevel noe tilsynelatende så uskyldig som ei T-skjorte. Den ble for Jõeriüt et uttrykk for ekstrem intoleranse og likefram oppfordring til grove ulovligheter. Skjorta ble introdusert i forbindelse med en fotballkamp i Tallinn 23. september der et lag fra radioen spilte mot et lag fra fjernsynet. Det var et slags jubileumskamp eller minnekamp. For 25 år siden ble det spilt en tilsvarende kamp som skulle bli husket lenge på grunn av det som skjedde omkring den. Et band som skulle spilt i pausen fikk forbud mot å opptre. Det brøt da ut spontane demonstrasjoner som fikk et antisovjetisk preg. Den gangen var det en modig protest mot et totalitært regime.

T-skjorter på fotballkamp.

Skjorta stilte på brystet spørsmålet *Kaua vôi?* (Hvor lenge går det an?) På ryggen anga skjorta den endelige løsningen på problemet med de gamle partimedlemmene: *Kommarid ahju!* (i ovnen med kommunistene!), og under var det regnet opp 35 navn på personer som hadde maktposisjoner under sovjetregimet, og som også nå sitter med utstrakt makt i det estiske samfunnet. Blant dem som skulle i ovnen var europakommissær Siim Kallas, president Arnold Rüütel, statsminister Andrus Ansip (leder for Reformpartiet), økonomiminister Edgar Savisaar (leder for Senterpartiet), miljøminister Villu Reiljan (leder for Folkeforbundet) og Jaak Jõeriüt selv.

Bak skjorta stod fjernsynskjendisen Juku-Kalle Raid (31). I et annet land kunne det passert som en spøk. I Estland ble det rabalder. Skjortene var trusler om forfølgelse og utryddelse. Fra de partiene som måtte se mange av sine menn på skjorteryggen kom det krav om straffeforfølgelse av personer som iførte seg det røde plagget. Statsminister Ansip er ikke den som mister fatningen. Hans kommentar var: Det er ikke straffbart å gå med skjorte! (jl 15.10.2005)

(foto: Peeter Langovits, Postimees)

Fuglen som skit i eige reir

Mailis Reps

Kvart femte år samlar fennougristar seg til stor kongress. Samlingsstaden går på omgang mellom dei finsk-ugriske folkeslaga. Berre tre av desse dannar eigne nasjonalstatar: Ungarn, Finland og Estland. Samane bur i fire land på Nordkalotten. Alle dei andre folka er strødde ut over Russland der dei til dels har svært kummerlege levekår.

I sommar heldt fennougristane kongress 15.–20. august i Joškar-Ola, hovudstaden i området Mari El der dei fleste mariane (tsjeremissane) bur. Byen ligg i luftline om lag 70 mil aust for Moskva. For russarane er det normale i Russland å vera russar. Det har i seinare tid kome fram at mariane blir undertrykte og forfulgte, jamvel terroriserte som avvikande og i verste fall farlege. Det knytta seg i Vesten mykje interesse til kva kongressdeltakarane kunne koma til å bli vitne til.

Den estiske delegasjonen vart leidd av undervisningsminister Mailis Reps. Ho let seg tilsynelatande villig bli utnytta av det russiske propagandaverket då ho vart intervjuet i russisk fjernsyn. Berre ros og lovord, ingen tvil eller skepsis til noko i Russland. Verre stod det til i Estland.

Dersom Mailis Reps var kjelde for den russiske utanriksministeren òg, så skal vi ikkje undrast over at han var dårleg informert om estiske tilhøve. Sergej Lavrov hevda 11. oktober i Paris at den russisktalende minoriteten i Estland er fråteken elementære demokratiske rettar. Mellom anna påstod Lavrov at russarane ikkje har høve til å studera på morsmålet og at dei ikkje kan delta i lokale val. Ingen av delane stemmer.

Estisk lovgiving gir høve til utdanning på minoritetsspråk. Skuleåret 2004–05 underviste 63 vidaregåande skular på russisk. Russiske skular hadde til saman 42 530 elevar. Det er 23 % av den totale elevmassen. Estland er unikt ved at staten finansierer utdanning på andre språk enn det som er det offisielle språket i landet.

Statsborgarar frå andre land, medrekna estlandsrussarar utan statsborgarskap, kan i samsvar med estisk lovgiving røysta ved lokale val om dei har hatt fast bustad i Estland og har fylt 18 år før valdagen. I samsvar med dette kunne 167 847 ikkje-estiske statsborgarar røysta ved kommunevalet i oktober. Det var 16 % av den totale veljarmassen. I Tallinn var ein fjerdepart av dei røysteføre ikkje-estiske statsborgarar, noko som sterkt medverka til sigeren for Savisaar og det russiskvennlege Senterpartiet hans. (olm 14.10.2005)

Opphold for sovjetoffiserer

Et EU-direktiv krever fast opphold for personer utenfra. Det betyr at Estland er forpliktet til fra 23. januar 2006 å gi oppholdstillatelse til de pensjonerte sovjetiske militærpersonene og deres familier som har overholdt estisk lov og bodd sammenhengende i Estland i minst fem år umiddelbart før de søker om opphold. Den eneste betingelsen i tillegg til dette er at søkeren har regelmessig og ordentlig inntekt og at sjuketrygda er betalt. (Öhtuleht 1.6.2005)

**Forskaling
Brakker
Modulhus
Hus på hjul
Byggvarme
Avfukting
Containere
Toalettkabiner
Værbeskyttelse
Presenninger
Plasthaller
Selskapstelt
Arrangement
Byggeggerder
Hengestillas
Fasadeheiser
Stillas
Lifter**

MALTHUS

Inspirasjon og lagspill

FORUS	51 63 50 00
FABRIKK, FIGGJO	51 68 13 80
HAUGESUND	52 75 52 00
BERGEN	55 26 10 00
OSLO	22 75 27 50
KRISTIANSAND	38 18 40 10
AUKRA	71 17 38 50
TROMSØ	77 67 90 40

Estlands æreskonsuler

Estland har 93 æreskonsuler rundt omkring i 49 forskjellige land. Dagen 22.-24. september var et femtital av dem samlet i Tallinn. En slik konferanse ble nå holdt for fjerde gang, og den hadde denne gangen deltakere fra 31 land. I Tallinn deltok tre av de fire som tjener Estland i Norge: Trond Bernhard Brekke fra Trondheim, Tor Øystein Enge fra Bergen og Reidar Maaseide fra Stavanger. Den fjerde nordmannen, Per

Trygve Kongsnes i Tromsø, ble forhindret i siste øyeblikk. Til gjengjeld stilte Reidar Maaseide med sin nære medarbeider og høyre hånd, sønnen Oscar Maaseide.

Hvem som blir æreskonsul for hvilket land, kan ofte synes litt tilfeldig, bortsett fra at de bør være noenlunde velsituerte og ganske velrenommerte. Da Estland ble selvstendig igjen og skulle bygge opp det diplomatiske nettverket, ble en del av de honorære konsulene rekruttert blant eksilestere som hadde slått seg opp rundt om i verden. Ellers er det ofte naturlig å velge en som har forretningsforbindelser med Estland og derfor er interessert i et godt forhold mellom de to landene. Dette gjelder Brekke og Maaseide (= Malthus). Enge er advokat, og det er et annet yrke som er rikt

Trond Brekke.

Reidar Maaseide.

Tor Øystein Enge.

Oscar Maaseide.

representert i konsulenes rekker. For alle gjelder det at konsultittelen og -funksjonen gir lett og naturlig innpass i viktige kretser.

Håndbok for konsulter var studiemateriale, og representanter for det estiske utenriksdepartementet gikk gjennom forskjellige konsulære og protokollariske saker. En av dagene ble det holdt et næringslivsseminar for konsulene, de besøkte havna i Tallinn og besøkte industriforetak.

Konsulene møtte statsminister Andrus Ansip. President Arnold Rüütel og utenriksminister Urmas Paet holdt en mottakelse for dem. Æreskonsulen fra Los Angeles, Jaak Treiman, overrakte en gave til presidenten i form av en donasjon på 40 000 eek. Pengene var ment å bli brukt til veldedighet, spesielt til beste for barn.

Estlands æreskonsul i Thailand mottok en orden. Han hadde hjulpet estere som befant seg i området under tsunamikatastrofen. Til tross for at dette er ikke blant de viktigste reisemålene for estere, omkom det tre estere. Normalt er det rolig forhold i Norge, men det hender jo at en og annen ester trenger hjelp på grunn av problemer som oppstår, f.eks. kan pass eller penger bli borte og turisten står der hjelpeløs. (tf)

Artikkelförfattaren, Andres Nütepõld, er svensk og estisk statborger, født i Sverige 1945, bosatt i Finland siden 1989 der han er virksom som selvstendig næringsdrivende. Nütepõld hyser eksilesterens interesse for historie og samfunn, og Estlands-nytt har også tidligere trykt artikler av ham, i forrige nummer skrev han om statens kontinuitet. Ilmjärvs bok som blir nevnt i innledningen, ble omtalt av Alur Reinans i Estlands-nytt nr. 1, 2005.

FÅGEL, FISK ELLER ...?

Är Savisaars minnen memoarer, historia eller propaganda?

Av Andres Nütepõld

Vi kan nu lägga ännu en tillbakasträvande skildring av Estlands verkliga förhållanden till handlingarna. Efter Martti Turtolas "Konstantin Päts" och Magnus Ilmjärvs "Häälētu alistumine" (Tyst kapitulation) utkom i januari 2005 Edgar Savisaars 2,2 kilo tunga minnesbok "Peaminister. Eesti lähi ajalugu 1990-1992" (Statsminister. Estlands närhistoria 1990-92). Av bokens totalt 1007 sidor utgör 943 sidor text. Men i motsats till Ilmjärvs och Turtolas böcker förbigås den här boken med tystnad av kritikerna. När ett halvt år har gått efter publiceringen visar det sig att det inte görs några ordentliga analyser av Savisaars mycket kontroversiella uppfattningar. De enda kommentarer som förekommer är skrivna av exilester. Kan anledningen till att man i Estland inte grundligt vill gå igenom bokens brister och förtjänster ligga t.ex. i dess omfångsrika personregister? Nästan varje politiker och samhällsaktör tycks finnas med, vilket innebär att Savisaar har bestämt var skåpet skall stå. Han har uttalat sin, ofta fördömande, uppfattning om de estniska samtida, som även finns med på arenan idag. Det verkar som om därmed också den slutliga domen över personerna fallit. Nu är det redan för sent att för dem att komma med sin version av verkligheten.

När jag läste boken fick jag en rejäl dos av Savisaars samhällsuppfattning, hans uppfattningar om den sovjetiska inrikespolitiska betydelsen för det lilla (Sovjet-) Estlands roll samt hans icke-självkritiska åsikt om sin egen betydelse. Boken är trots

alla ologiskheter intressant, den är lättläst och innehåller inga svårförståeliga teoretiska resonemang. Savisaars tankar och formuleringar väcker känslor som man gärna hade velat få kopplade till en fasetterad helhetsbild. Alltför ofta får man nöja sig med endast hans egen syn på saken. Och ännu oftare får man ingen uppfattning om vad han i själva verket tycker om vissa för Estland mycket avgörande förhållanden.

Savisaar tillbakavisar ett par gånger några av de anklagelser som oftast har riktats mot honom, t.ex. hans vänliga inställning till den ryska befolkningsdelen, men han förklarar aldrig explicit varför han anser att det självständiga Estland skall ha en icke-nationell befolkningsdel. På sidan 573 ställer han frågan: "Är rätten att få/ha medborgarskap förbehållet de icke-ester, vars förfäder var Estlands medborgare före ockupationen av Estland? [...] Vi möjliggjorde, att [...] efter självständigheten varje ständigt i Estland levande person genom optering under en kort tid och under relativt enkla förutsättningar kan ansöka om medborgarskap i den estniska republiken."

Exilestland

Exilestland blir mycket styvmoderligt behandlat av Savisaar. Hans negligering av denna befolkningsdel gör boken speciellt intressant för denna grupp. År 1946 befann sig av olika orsaker cirka en tiondel av den kvarlevande estländska befolkningen (inklusive tyskskalterna och estlandssvenskarna) i exil, dvs utanför Estlands territorium.

Som jag har skrivit annorstädes blev Estland snabbt erkänt av alla västmakter i augusti-september 1991 eftersom Estland

Generalkonsul Ernst Jaakson.

de jure hade existerat under hela ockupationstiden bl.a. genom ambassaden i London och generalkonsulatet i New York. Dessa uppbar statens kontinuitet som de styrande i Estland kunde utnyttja när statskuppen i Moskva misslyckades. Att Savisaar i sin mångordiga bok inte nämner detta för staten livsviktiga förhållande sammanhänger med en faktor, som han däremot mycket våttaligt har tagit parti för, nämligen Sovjetrepubliken Estlands befolkningsstruktur. Frågan om den s.k. tredje republiken anser han vara pinsam eller svår-förklarlig. Om (Sovjet-)Estland skall vara den andra eller tredje republiken diskuteras många gånger men läsaren lämnas i oklarhet om vilken uppfattning som Savisaar anser vara den riktiga.

Kontinuitet och diplomatiska erkännanden anser han i stil med Ilmjärvi och Turtola vara oväsentliga. Han går inte ens in på exilregeringarnas ändamålsenlighet. Ambassaden i London nämns aldrig, inte heller generalkonsulatet i New York, men generalkonsul Ernst Jaakson nämns ett par gånger. Att Savisaar för sin inresa till USA var beroende av generalkonsulatet får inte läsaren

veta. Den siste konsult för Exil-Estland i USA (Aarand Roos) lever idag som enda samtida sanningsvitne i Tallinn.

Man kan fråga sig varifrån Savisaars kunskaper om Exil-Estland härstammar. Varför ger han läsaren uppfattningen att USAs regering och administration skulle vara speciellt balt- eller rent av estvänlig? (sid. 353): "I Kongressen uttrycktes klarast de opinioner som stödde Baltikums självständighet, opinioner som utövade påtryckningar på Bush och hans administration. [...] Den 18 juni tog representanter för USAs kongress emot resolutionen, med vilken man ålade presidenten förpliktelsen att visa sitt stöd för de baltiska folken."

Å andra sidan antyder Savisaar att de baltiska grupperna var små, störande och betydelselösa. Detta hänger samman med att självständighetsprocessen enligt hans uppfattning var en rent hemmaestnisk angelägenhet som utnyttjade perestrojkans och glasnosts möjligheter. Att frågan stått på den storpolitiska dagordningen under hela efterkrigstiden har han svårt att medge.

Han har inte insett ett västligt demokratiskt samhälles väsen, dvs att var och en är tvungen att själv försvara sin samhällspolitiska uppfattning gentemot alla andra. Detta trots att han själv i den estniska politiken för en bitter kamp mot alla, och samtidigt är förmögen att ingå koalitioner med alla partier.

Grandet i grannens öga

Exilesterna anpassade sig av olika personliga skäl mer eller mindre i det lokala samhället. Några gjorde det omedvetet på bekostnad av sitt ursprung, andra gjorde det medvetet för att lyckas i det nya samhället. Dem anser Savisaar (sid. 152) vara "äldre människor, som inte orkar eller längre vill ta emot nya uppgifter. För utlandsestniska ungdomar betyder nationality numera enbart deras bosättningslands medborgarskap, inte längre den nationella tillhörigheten till den språkliga och kulturella självmedvetenheten." Men han inser inte att han själv och hans idéfränder i Unionen har anpassat sig till den socialistiska nivellerande

okkupationsideologin som rått i femtio år. Den är för honom riktigare än de västliga demokratiska.

Bush' tal i Riga

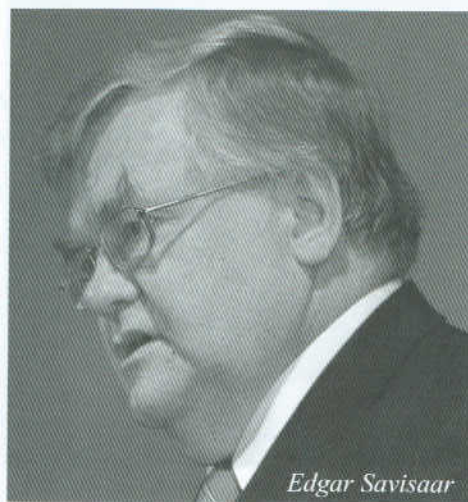
Det tal president Bush höll i Riga den 7 maj i år (2005) måste ha kommit som en obehaglig överraskning för Savisaar. Att Bush så oförbehållsamt bad om ursäkt för den oförrätt som USAs och Storbritanniens ledare åsamkat Östeuropas folk och att han påminde Ryssland och Baltikums folk om att "we proudly flew the (Baltic/AN) flags" under den 50 år långa ockupationen, går stick i stäv med Savisaars uppfattning.

Savisaar har inte dragit de rätta slutsatserna av detta. Varför skulle Bush offentligt erkänna något sådant om inte tiotusentals aktiva exilestniska, -lettiska och -litauiska amerikanska medborgare och väljare i de båda stora partierna under en lång tid hade arbetat just för att ockupationen inte skulle erkännas? Han kan inte heller uppskatta det frivilliga och oavlönade arbete (estn. talgud) som varit en av de exilestniska samhällenas grundpelare.

Den enda uppgiften i boken om exil-samhällets storlek berör av någon oförklarlig anledning inte det som borde ligga honom närmast, nämligen det exilestniska, utan enbart det exillitauiska som han gör en summarisk uppskattning av! När han på sidan 786 skriver: "eftersom det i Chicago levde närmare 100.000 amerikanare av litauiskt ursprung..." drar han inte de logiska slutsatserna av detta påstående. Om det enbart i en enda stad i USA fanns cirka 100.000 exillitauer, hur många exilletter och -ester fanns det då inte? Han nämner inte heller att den största exilestniska gruppen hela tiden har funnits i Sverige. Hans ovilja att klart beskriva det han behandlar är talande.

Savisaar har inte lärt sig den ryska själen, trots att hans mor möjligen är ryska. Han anser att han med satsen "Jag var tvungen att från byrån för familjeangelägenheter hämta min mors och fars giftermålsintyg, där mina föräldrars nationalitet uttrycktes

klart på estniska" förklarar något. Men vilken hennes nationalitet är, det låter han bli att avslöja för läsaren!

Edgar Savisaar

Sammanfattning

Man får nog sammanfatta Savisaars mycket intressanta och väl valda "minnen" med att de är mer propaganda än memoarer, mer tillrättalagda uppfattningar än objektiva historiska beskrivningar.

Savisaars uppfattning om historikerns objektivitet som han påstår sig företräda, blir starkt ifrågasatt om man råkar veta något mer utöver den version som han presenterar. Denna bok måste sålunda tas med många nypor salt. Dels vill Savisaar (avsiktligt eller oavsiktligt) precis som Magnus Ilmjärv med boken "Tyst underkastele" grundligt förklara alla små detaljer i ett komplicerat händelseförlopp. Jag ser det dock inte bara som en dimridå, att han för att förklara Estlands inrikespolitiska händelser går in på t.ex. den sovjetiska personkemin mellan toppsovjetiska nomenklaturamedlemmar. Kan detta förklaras med att denna sovjetiska miljö är honom mer bekant än den västeuropeiska, och speciellt den för honom främmande estniska republiken, det exilestniska mångsidiga samhället och inte minst hela Västeuropa och den västliga hemisfären? (august 2005)

från side 52 Skipskatastrofar

Vendepunktet i den andre världskriget kom kring årsskiftet 1942-43, og i 1944 rakna det fullstendig for Tyskland. Kringsetjinga av Leningrad var broten tidleg i 1944, og austfronten flytta seg vestover og nærmare Tyskland med aukande fart. Tyskarane var på retrett i Italia, og landstiginga i Normandie hadde opna ein vestfront i juni. Finland stansa krigføringa mot Sovjet hausten 1944 og vende våpna mot tyskarane. Det nordlege avsnittet på austfronten vart perifer i kappløpet mot Berlin. Hitler hadde kanskje tenkt seg at raudearmeen skulle kjempe til siste tyskar var nedsabla i dei ofte ille medfarne byane ved Austersjøen. I staden gjekk russarane utanom sentra og kom bak tyskarane. Det oppstod store kringsette område der folk var frå seg av skrekk for russarane, og sjøen var den einaste moglege fluktvegen.

Evakuering av militære og sivile

Tyskarane prøvde å frakta bort soldatar og sivile. Hausten 1944 og våren 1945 gjekk det føre seg ein massiv evakueringsoperasjon. Om lag 2 millionar menneske vart berga ut. Omtrent alt som kunne flyta vart sett inn i arbeidet. Der deltok det svære luksudamparar frå krusfarten i åra før krigen, der var det handelsfartøy og lastepramar. Jamvel store krigsskip vart sette inn i evakueringa av flyktningar. Den første tida var farten relativt trygg. Den største faren var flyangrep, og miner som flya hadde slept ned i skipsleiene. Så vart situasjonen forandra med den finsk-sovjetiske våpenkvila hausten 1944.

Dei sovjetiske ubåtane hadde lege inne-stengde eit par år bak det ubåtnettet som tyskarane og finnane hadde strekt over Finskevik. To nett av kraftig vaier, ca. 70 km lange, drygt 100 m høge, og med nokre meter i moskestorleik hadde vore hindring nok. No vart det ei av oppgåvene for Finland å hjelpe dei russiske ubåtane ut i Austersjøen. Dei første var på plass i oktober 1944, med Åbo og Hangö som ubåtbasar.

Den første tida hadde ubåtane liten vernad. Tyske skip gjorde dei siste månadane 1944 nesten 2000 reiser i området, og etter tyske opplysningar skal berre 13 skip ha gått ned på grunn av åtak frå ubåtar.

Torpederingar

Wilhelm Gustloff var eit krusskip bygd i 1930-åra. Det hadde i si tid m.a. teke turistar til dei naturvakre norske fjordane. Det var nytta av ein halvstatleg naziorganisasjon som organiserte billege rekreasjonsturar for vanlege arbeidrar. Under krigen hadde skipet først frakta såra soldatar og sidan lege i Gotenhafen (Gdynia) som bustadskip i dette som var opplæringscenter for tyske ubåtmannskap. I januar 1945 kunne kanondønet høyrest heilt til Gotenhafen, og skipet fekk ordre om å ta folk om bord og leggja til havs. Som krusskip hadde Wilhelm Gustloff plass til 1463 passasjerar. No var det meininga å ta 4000, men folk var i panikk og strøymde om bord. Då 8000 hadde passert, slutta rekninga, det var ikkje fleire registreringsskjema heller. Truleg var det ca. ti tusen menneske på skipet då det la ut 31. januar, ei mørk natt med vind og 17 minusgrader. Eskorten var liten, for det vart rekna med at det raske skipet frå verdshava skulle dra frå eventuelle ubåtar. Men motorane på bustadskipet var ikkje trimma, og på grunn av minefaren valde kapteinen å dra ut i open sjø. Litt etter klokka elleve om kvelden eksploderte tre torpedoar i skipssida. Det braut sjølv sagt ut panikk, og det var for lite redningsutstyr om bord. Ettersom skipet sokk relativt langsamt, vart likevel meir enn tusen menneske berga.

Dampskipet General Steuben hadde frakta passasjerar på Nordatlanteren. Det vart under krigen tidleg gjort om til hospitalskip. Fram til 1945 hadde General Steuben alt gjort mange evakueringsturar. No gjorde skipet seg klar til å leggja ut frå Pillau, eigentleg hamneby til Königsberg (Kalinograd). Ombord var det offisielt 4260 passasjerar, men sannsynlegvis fleire. Like etter midnatt vart General Steuben torpe-

dert av den same ubåten som hadde torpedert Wilhelm Gustloff. Også farvatnet var det same. Skipet sokk på sju minutt. Om lag 660 vart berga.

Det tredje skipet i serien var Goya. Det var eit raskt frakteskip, bygd i Noreg like før krigen, som hadde falle i hendene på tyskarane. Også Goya hadde gått flittig og nesten i rute mellom dei tyske austersjøhamnene og områda lenger aust der tyskarane framleis hadde noko slag foffeste. Goya la ut på den siste reisa 16. april 1945. Det vart torpedert og sokk på fire minutt i det same havområdet der dei to andre hadde gått ned. Det vart berga 183 menneske, men samanstua i lasteromma skal det ha vore minst 6300.

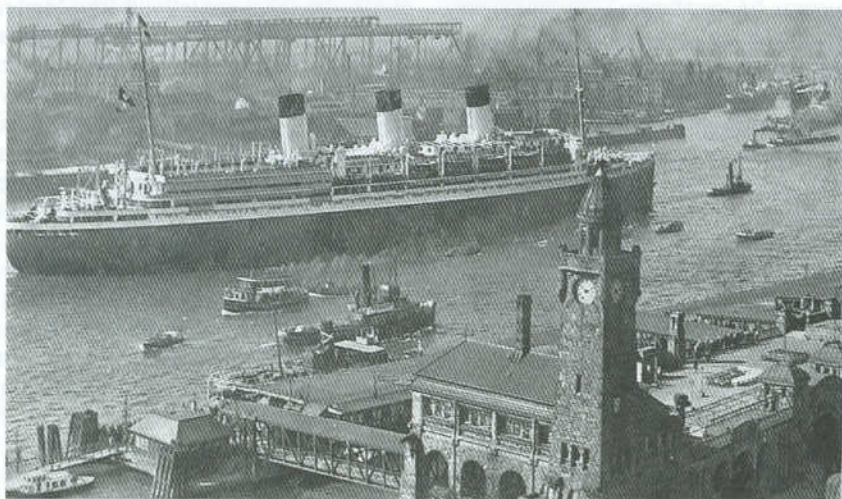
Dei russiske ubåtmannskapa visste sjølvsagt ikkje at skipa frakta flyktningar eller såra. Det kunne like gjerne vore troppestyrkar om bord. Skipa var i alle fall lovleg krigsbytte.

Bombemål

Den store luksUSDamparen Cap Arcona var gjort om til eit flytande menneskelager. Politiske fangar frå leirane i Hamburg, og fangar frå andre europeiske land var flytta

til dette skipet. Det kan ha vore bortimot 10 000 menneske om bord på Cap Arcona og det vesle frakteskipet Thielbek. Den svenske raudekrossen hadde gitt beskjed til representantar for dei britiske landstridskreftene at det var fangar om bord på skipa, men meldinga nådde ikkje flyvåpenet. Berre nokre dagar før den tyske kapitulasjon, gjekk det britiske flyvåpenet 3. mai 1945 til åtak med rakettar på skipa som låg for anker i Lübeckvika. Skipa kom i brann og kantra, men på grunt vatn sokk dei ikkje heilt. Det omkom om lag 8000 fangar. Frå Cap Arcona vart det berga 450 og frå Thielbek 50.

Under krigen var torpedoar, miner, bomber og rakettar årsak til veldige tap av menneskeliv på Austersjøen. Det er ingen grunn til å gløyma at i den same perioden representerte sjølvsagt vind, bølger, mørke og kulde ein stor fare for flyktningane som ofte drog ut i overfylte og små båtar. Evakueringa frå Baltikum, Aust-Preussen og Pommern omfatta som nemnt om lag to millionar menneske. Trass i dei mange og til dels store ulykkene blir operasjonen rekna som ein av dei mest vellykka redningsaksjonane under andre verdskrigen.

Cap Arcona på hamna i Hamburg.

Flaggdager og merkedager 4

Av Jorunn Vestli

Vi skulle egentlig være ferdige med gjennomgangen av flaggdager i Estlands-nytt 5, 2003, men høsten 2004 ble det fremmet forslag til ny lov om flagging. Det var en sak der partier og personer ønsket å markere seg, men til slutt ble loven vedtatt i februar 2005.

Folk fikk større frihet enn før når det gjaldt bruken av flagget og av blått-svart-hvitt-symbolikken. Hittil har flagging vært obligatorisk også for privatpersoner. Nå går loven inn for at disse stilles fritt. De fleste flaggdagene blir det dermed bare offentlige myndigheter og institusjoner som har flaggplikt. Unntaket er nasjonaldagen 24. februar da det er et krav at flagget skal til topps i alle landets flaggstenger, både offentlige og private.

Antall offisielle flaggdager blir redusert. Latvias og Litauens nasjonaldager, henholdsvis 18. november og 16 februar, står ikke lenger oppført som flaggdager i Estland. Vi gjengir revidert liste nedenfor. Til de årvisse dagene kommer flagging på valgdager. Flaggdagene er nedenfor oppstilt i den rekkefølge de har på kalenderen. Variable dager blir angitt med den datoen som gjelder i 2006. Morsdagen er andre søndag i mai og farsdagen andre søndag i november.

- 1.1. nyttår (*uusaasta*)
- 2.2. freden i Tartu 1920
- 24.2. Estlands selvstendighetsdag
- 14.3. morsmålsdagen (*emakeelepäev*)
- 1.5. vårhelg (*kevadepüha*)
- 14.5. morsdag (*emadepäev*)
- 14.6. sørgedag (*leinapäev*)
- 23.6. seiersdagen (*võidupüha*)
- 24.6. sankthansdagen (*jaanipäev*)
- 28.6. grunnloven vedtatt 1992
- 20.8. selvstendigheten gjenopprettet 1991
- 12.11. farsdag (*isadepäev*)
- 16.11. gjenoppretting av republikken 1988

Etter denne avstikkeren tilbake til flaggdagene, vender vi igjen blikket mot høytidsdagene og merkedagene. Noen av dem har tradisjoner langt bakover i tida, andre er temmelig ferske på kalenderen. Her ser vi på noen dager med tradisjonsrøtter i katolsk middelalder.

Fastelavn

26.2. fastelavnsøndag, 28.2. (*vastlapäev*)
Som kjent markerer fastelavn innledningen til den katolske fasten. Selve ordet kommer fra nedertysk og betyr 'kveld før fasten' (*vastelavend*). Datoen varierer med månefasen. I Norge er vi mest opptatt av søndagen, selv om fastelavn også gjerne blir regnet å vare tre dager: fleskesøndag, fleske- mandag eller blåmandag og hvitetirsdag eller feitetirsdag. Søndag og mandag skulle folk spise feit mat, tirsdag hvit mat eller boller. Selv om vi ikke nødvendigvis faster, så har vi stort sett fått sunnere matvaner og kutta ut flesket. Fastelavnsbollene holder imidlertid stand. Blåmandag har forresten navnet sitt etter et blått klede som presten legger på alteret i den katolske kirken.

I Estland er det tirsdagen som har størst betydning, faktisk er det en av de mest populære dagene i folkekalenderen, og tradisjoner knyttet til den er fortsatt fullt levende. Selve navnet *vastlapäev* er relativt nytt, ordet *vastla* er egentlig samme ord som fastelavn, og er altså kommet fra tysk eller via svensk. Eldre er *lihaheitepäev*, dvs. dagen en oppgir kjøttet, og *pudrupäev*, eller 'graut-tirsdag' i norsk tradisjon, som forteller hvordan kostholdet videre framover skal bli.

Til de estiske matskikkene for tirsdagen hørte grisclabber og bønne- eller ertesuppe. Etter tysk og russisk innflytelse kom seiere også boller og pannekaker på bordet.

På fastelavnstirsdag drog folk til akebakene. Det gjaldt å gli lengst mulig for der ved å påvirke årsveksten. Både lin og hamp kan bli riktig lang og fin hvis en er heldig.

→ 6

Snikkarflukt til EU

Etter at estiske snikkarar og tømrarar fekk høve til enkelt å finne betre betalt arbeid i EU, slit estiske byggmeistarar med å oppfylle kontraktene sine. Lokale byggeverksemdar har måtta be om forlenga fristar og takke nei til nye kontraktar. Størst er problema med rekruttering til nye, større prosjekt.

Situasjonen blir ikkje enklare av at ein stadig livligare lånemarknad har ført til bygge-boom i Estland. For å halde på arbeidarane vil estiske byggeverksemdar bli tvunga til å auke lønningane kraftig, som igjen vil resultere i markert prisstiging på byggetenester. Til no i år har lønnsnivået for faglærte snikkarar alt stige med om lag ein fjerdedel.

Særleg finske føretak har i stor målestokk rekruttert estisk arbeidskraft på kontrakt-basis. Engasjementet er då knytt til enkeltprosjekt, og lønn blir vanlegvis utbetalt i Estland. (ØR, Postimees 03.09.04)

Estiske frontkjempere i 1940-åra

Estland ble under den andre verdenskrigen først okkupert av sovjeterne, så fra 1941 av tyskerne i tre år før russerne vendte tilbake. Både Sovjet og Tyskland mobiliserte estere til hæren. Prosentvis kom flest estere, eller anslagsvis 70 000–80 000 mann, til å kjempe på tysk side. Det vil si at nesten tre fjerdepartar havnet i tyskernes rekker.

Opplysninger i leksikonet ENE går ut på at i 1942 var det 1166 estere i den sovjetiske hæren, året etter 17 000, og i 1944 var tallet oppe i 32 000.

Mye oppmerksomhet er i alle år viet de esterne som kjempet sammen med finnene. Mange av dem hadde flyktet til Finland for å unngå tysk eller russisk mobilisering. I Finland meldte de seg som frivillige. Omkring 3 500 estere kjempet på finsk side. Som takk for hjelpen mottar de estiske veteranene støtte fra den finske staten. (jl)

Flaskepant

Emballasje pant har kommet på tapetet i En verden som kveles i egen søppel. Vi er ikke noen dydsmønster i Norge heller, men esterne overgår oss i nonsjalong holdning til rent miljø og til resirkulering. På frivillig basis har endringene vært for små og de har skjedd i altfor langsom takt. Blant annet EU-medlemskapet fører også forpliktelser med seg. Det er snakk om en standardheving. Kort sagt: fra første mai i år betaler esterne flaskepant. Vi har selvopplevd erfaring med at den delen av prosjektet fungerer. Kunden betaler pant ved kjøp av visse (flaske)emballerte produkter. Men siden første mai har avisene hatt tallrike reportasjer om mislykkete forsøk på å returnere pantet vare. Butikkene har ikke klart å omstille seg raskt nok, delvis på grunn av uvilje mot hele tiltaket. Det er altfor få flaskeautomater til at de kan svelge det folk mater dem med. Oppsamlingsrommene for tomgods er feildimensjonert og feilplassert osv. osv. Det er vel naturlig med noen barnesjukdommer, så vi kan bare håpe at dette er noe som går seg til. (av)

Nedskutt passasjerfly

Det hadde 14. juni 2005 gått 65 år siden Mer enn 10 000 mennesker ble sendt til Sibir i de første store deportasjonene fra Estland. Dette ble ikke slått opp i avisene på samme måte som tyskernes erobring av Paris som skjedde samtidig.

Her skal vi feste oppmerksomheten ved en tredje hendelse denne samme dagen: Sovjetiske krigsfly skjøt over Finskevikene ned det finske ruteflyet Kaleva på vei fra Tallinn til Helsingfors. Alle passasjerene omkom. Historikerne leter fortsatt etter årsaken til nedskytingen. En teori lansert i sommer gikk ut på at russerne trodde at Estlands president, Konstantin Päts, forsøkte å flykte fra landet, og at Stalin derfor beordret nedskytingen. (jl)

Nei, ingen trykkfeil

Fleire lesarar gjorde merksam på det dei trudde var trykkfeil på første side av nummer 2–3. Der stod det at den førre statsministeren, **Juhan Parts**, tok *katten* og gjekk. Ja, det var nettopp det han gjorde! Vi veit ikkje eingong av at han skulle hatt hatt, endå om han ofte verka ganske høg i hatten, for ikkje å seia kjepphøg – utan at vi dermed har sagt noko om kjeppen hans. Men katt, det har han, sanneleg min hatt!

Miisu heldt til i regjeringskontora så lenge Parts var regjerings sjef. Før Miisu kom i hus, var gullfiskane til tidlegare statsminister **Mart Laar** velkjende i dei same lokala. Fiskane såg ingen noko meir til etter at Miisu hadde markert reviret sitt, så ein kan jo lett få visse mistankar. Dyrehaldet på høgste nivå var bakgrunnen for ei av dei første fråsegnene **Andrus Ansip** kom med

då han i april overtok statsministerposten: Han skulle ikkje dra til huse verken fiskar eller kattar!

Estlands-nytt er så heldig å kunna gjengje eit bilete av katten til Parts medan han – katten altså – enno sat på toppen av makta. Biletet er teke av Peeter Langovits og vart først offentleggjort i Pärnu Postimees, med biletteksten: "Eit dyr skjønar kva haldningar husbonden har. Møtet mellom utanriksminister **Kristiina Ojuland** og katten Miisu i regjeringsbygningen 23. desember enda med konflikt."

Mindre enn to månader seinare måtte den same Ojuland gå av som utanriksminister. Det skjedde etter krav frå statsminister Parts og utan at han hadde drøfta saka med nokon av regjeringspartnarane sine i førevgen. (tf)

Avresor och hemkomster i estniskt schack, del 2

Av Erik Rosendahl

Keres' storhetstid

Både världen och Estland, som under de första 15 åren som Sovjetrepublik förlorat hela 30 % av sin befolkning, hade genomgått stora förändringar, men Paul Keres var sig lik, även utan så många av sina vänner och rivaler, omtyckt och välkommen vart han än reste. Och han deltog ju aktivt i internationella turneringar från mitten av 1930-talet ända fram till 70-talet. Keres' taktiskt briljanta spel och fina segrar i Semmering-Baden (1937) och i AVRO-turneringen i Holland (1938) gjorde honom till en aspirant på en VM-titelmatch mot Aljechin – som dock också förhandlat med ryssarna om en VM-match mot Mihail Botvinnik. Sedan kom kriget. Keres, som också deltagit i tyska turneringar, vände hem.

Före OS-debuten år 1952 hade Keres redan hunnit vinna Sovjetmästerskapet tre gånger (1947, 1950 och 1951) och han etablerade sig småningom som en mycket pålitlig poängplockare för Sovjet. Han gjorde t.ex. en fantastisk insats vid OS i Amsterdam 1954 genom att vinna tretton av sina fjorton partier, och spelade en remi.

Ett tragiskt öde

Det ligger något mycket tragiskt i att Keres inte en enda gång lyckades kvalificera sig till en VM-match, trots att han mellan 1950 och 1965 spelade i fem kandidattureringar och i en kandidatmatch – som han förlorade mot blivande världmästaren Boris Spasskij. Inte mindre än fyra gånger blev han tvåa! Tala om små marginaler: på Curacao 1962 hamnade esten på delad 2:a plats, med en futtig halv poäng efter Tigran Petrosjan. De flesta av hans sovjetiska kollegor blev aningen världsmästare eller VM-utmanare: Botvinnik, Tal, Smyslov, Petrosjan, Spasskij, Bronstein, Kortjnoj... En lång lista – utan Keres.

Det är också tragiskt att den estniske hjälten alltför tidigt gick bort – i hjärtattack i juni 1975 i Helsingfors dit han hade flugit från en turnering i kanadensiska Vancouver. Han skulle ha fyllt 60 år i januari 1976. En unik karriär på fyrtio år hade varit full av avresor och hemkomster; ironiskt i och för sig att också Keres, trots att han under kriget återvänt hem, skulle dö utanför Estlands gränser. Efter Paul Schmidts död år 1984 i USA, kunde man också konstatera att hela den estniska OS-kvartetten från Buenos Aires hade avlidit utanför Estland!

Flera märkesmän går ur tiden

Keres' internationella genombrott vid schack-OS i Warszawa 1935 hade sammanfallit med tungviktsbrottaren Kristjan Palusalus olympiska bragd (två guldmedaljer) i Berlin 1936. Den unga republiken hade plötsligt fått två hjältar av världsklass, vilkas ganska olika personhistorier dessutom skulle symbolisera Estlands öde. Palusalu deporterades till Ryssland och fick t.o.m. en dödsdom. Men han tilläts senare att återvända till Estland. Det är säkert ingen överdrift om man påstår att både Keres och Palusalu fortfarande är landets populäraste idrottsmän.

Keres' död sammanföll dessutom med den mångsidige och språkkunnige baritonsångaren, Georg Ots' (1920-75) bortgång. Under ett par sommarmånader år 1975 hade Estlands båda superkändisar gått ur tiden.

Schackskolan i Tallinn

För ett litet land som Estland gäller det att satsa på sina ungdomar om man ens vill drömma om sådana succéer som schack-OS 1939. Tallinna Malekool (Tallinn schackskola) som år 1966 startade på Keres initiativ var länge under ledning av Iivo Nei, själv internationell mästare och en av Spasskijs sekundanter i VM-matchen mot Bobby Fischer i Reykjavik 1972, en viktig

Jaan Ehlvest.

utgångspunkt för många unga talanger. En av dem, Tatjana Fomina (f. 1954), överraskade positivt med sin andraplats i 1975 års Sovjetmästerskap; endast tre remier i sexton partier vittnade om en riktig kampvilja, något som kanske varit typiskt för estniska schackspelare. Och det är ju ingalunda bara män som svarat för schack-Estlands fina resultat: t.ex. Maaja Ranniku, som dog på hösten 2004, vann Sovjetmästerskapet hela tre gånger, precis som Keres hade gjort (1963, 1967 och 1970).

Nya mästare

Året 1983 blev något av ett annus mirabilis för estniskt schack med inte mindre än tre nya internationella mästare: inte bara Aleksander Veingold, som redan 1979 vunnit över självaste Garri Kasparov, utan också två stortalanger, Jaan Ehlvest, psykologistuderande vid Tartu universitet och 17-årige Lembit Oll från Kohtla-Järve.

Då fick Estland slutligen också sina första världsmästare i schack, och inte bara en utan två. Ehlvest var med i det sovjetiska lag som vann VM för ungdomar (under 26 år) i Chicago och Tõnu Õim vann VM i korrespondensschack, något av en estnisk specialitet – vi vet att t.ex. Keres i sina yngre dagar flitigt spelade korrschack – utövad i den lilla nationens isolering bakom järnridån. Precis som Juhan Viiding skrev i en dikt: Jaapan on kaugel/ Eesti on kaugemal veel (Japan är fjärrt/ Estland är ennu fjärrare).

Att två ester, i den store Keres fotspår, fick representera Sovjetunionen var i sig något oerhört stort, med tanke på den stenhårda sovjetiska konkurrensen, men både Ehlvest och Oll spelade utmärkt också i internationella sammanhang. Ehlvest, redan tvåa i junior-VM i Mexico City 1981, vann två år senare junior-EM i holländska Groningen medan Olls placeringar år 1984 var tredje vid junior-EM och femte vid junior-VM, som spelades i Kiljava utanför Helsingfors. Dessutom slog Ehlvest vakt om fina estniska OS-traditioner genom att två gånger medverka i Sovjets guldlag (1988 och 1990).

Sovjettiden i Baltikum

Sovjettiden i Baltikum hade naturligtvis varit mycket problematisk, både ekonomiskt och socialt. Inte bara hade Estlands befolkning minskat genom deporteringar och utvandring, den ryska minoriteten i republiken hade också vuxit snabbt. I slutet av 1980-talet, ett par år innan det sovjetiska imperiet kollapsade, hade ryssarna redan uppgått till en halv miljon, medan det endast fanns mindre än en miljon ester kvar i landet. I sådana svåra tider blir författare som Jaan Kross allt viktigare i det som på tyska så träffande heter Vergangenheitsbewältigung: ett långt ord för en lång process under vilken man försöker komma underfund med sin egen historia.

Paul Keres spelar också sin roll i processen. Låt oss citera danska Skakbladet

(10/1992): "Ved valuta-ombytningen 23. juni, hvor rublen blev erstattet af møntenheden 'kroon', som Estlands valuta også hed i selvstændighedstiden 1918 til 1940, blev Keres udvalgt til at pryde 5-kroonsedlerne."

Framgångar i det självständiga Estland

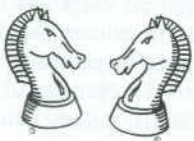
Det självständiga Estland hade också två spelare bland de 40 högst rankade på världslistan, vilket var helt unikt för ett så litet land. Det var år 1992 som dessa två stormästare, Ehlvest och Oll, ledde sitt land till det första schack-OS sedan 1939. OS-laget som bestod av "VM-trion från 1983", dvs. Ehlvest, Oll och Veingold samt av Mihail Rytshagov, Kalle Kiik och Olav Sepp, slutade på delad 23:e plats i Manila, en utmärkt prestation bland hela 102 nationer. (Endast 26 länder hade deltagit år 1939.)

För det bästa individuella resultatet (10 poäng av 14) svarade Lembit Oll som två år senare, vid schack-OS i Moskva, redan satt vid första bordet när Estland kom på delad 15 plats bland 124 länder. En blivande världstjärna, kanske? Tyvärr valde Oll (1966-99), med sina 33 år ännu en ung man liksom Friedemann och Raud en gång varit, att begå ett litterärt självmord genom hoppa ut genom fönstret precis som huvudpersonen i Vladimir Nabokovs schackroman Zashtshita Luzina (sv. övers. "Han som spelade schack med livet") gör.

Buenos Aires 1939, Curacao 1962, Vancouver 1975, Mexico City 1981, Chicago 1983, Manila 1992.

Estniskt schack hade minsann färdats vida ute i världen och även om Japan fortfarande ligger långt borta, så låt oss hoppas att Estland slutligen flyttat lite närmare oss.

Förste del av denne artikkelen stod i nr 2-3, 2005.

Ombudskvinne

Sosialminister Jaak Aab utnevnte i oktober Margit Sarv til den nye åremålsstillingen som ombudskvinne for likestillingsaker. Utdannelsen hennes omfatter blant annet statsvitenskap ved universitetet i Tartu. Det hadde meldt seg ti søkere, så interessen var upåklagelig, men oppgavene blir ikke lette. Ombudskvinnen skal se til at kjønnsdiskriminering ikke forekommer og, hun skal da blant annet ta imot og undersøke realitetene i klager som blir framsatt. (10.10.2005 ay)

Fra Lihula til Lagedi

Estlands-nytt fortalte i fjorårets siste nummer om slaget i Lihula som gjaldt et minnesmerke reist over de esterne som falt på tysk side under siste krig. Etter ordre fra daværende statsminister, Juhan Parts, ble minnesmerket fjernet.

Knapt et år seinere har det omstridte minnesmerket sannsynligvis funnet et sted der det får stå noenlunde i fred. Det ble i midten av oktober avduket for tredje gang, nå på museumsområdet i Lagedi, egentlig ikke så langt fra Tallinn om du skulle være nysgjerrig, kanskje om lag en mils vei i øst-sørøstlig retning fra hovedstaden. (jv)

Overgangen til euro

Estland har flere ganger satt en dato da de håper å gå over til euro. Imidlertid kan de ikke selv bestemme dette i alle detaljer. Foreløpig er det 1. januar 2007 det blir tatt sikte på, men den sterke økonomiske veksten har ført med seg en inflasjon i overkant av det den europeiske sentralbanken tillater. Hvis ikke forbruket blir strammet inn og inflasjonen bremsset, kan Estland måtte vente et år lenger før de kan ta euro i bruk. (ay)

Kyrkjelydstur frå Bømlø til Sangaste

Den 11. juli i år drog ei busslast med 35 forventningsfulle bømblingar austover mot Estland. Dette var den tredje kyrkjelydsturen frå Finnås prestegjeld til vennskapskyrkjelyden i Sangaste. Siktemåla med ein slik tur er fleire, som å gje kunnskap om og skapa interesse for vennskapsarbeidet, leggja til rette for personleg kontakt mellom enkeltindivid i dei respektive kyrkjelydane og vera ein sosial møteplass på tvers av soknegransene i vårt eige prestegjeld. Ein må kunna seia at mykje av dette vart innfridd. For dei som hadde vore med tidlegare, var det interessant å sjå utviklinga i Estland og treffa gamle kjenningar.

Ein del av turopplegget gjekk på ferie og rekreasjon: Me budde landleg og komfortabelt på hotell Pühajärve om lag 15 min. busstur frå Sangaste. Me var på dagstur med buss og båt til Piirissaar, ei øy i Peipsisjøen nær den russiske grensa. Det vart besøk og handletur til Võru, og me klatra opp til høgaste punktet i Estland, 318 m over havet.

Hovudfokus for turen var møtet med kyrkja og kyrkjelyden i Sangaste. Allereie første dagen kom den programposten som både gjester og vertskap var spente på. Bømlø-flokken vart delt opp i grupper på 3-4 personar, og desse vart bedne heim til estiske familiar. For nokre vart det eit møte med fattige, men stolte estarar. Andre hadde vore hjå ein bonde som dreiv høgteknologisk landbruk i stor skala.

Sundag var gudstenestedag, og det var fint å få feira gudsteneste med nattverd saman med vennene i Sangaste. Presten Ivo Pill heldt preika og sokneprest Bjotveit var med og delte ut nattverden og kom med ei helsing til kyrkjelyden på vegner av kyrkjene på Bømlø. I kyrkja var det òg mogleg å sjå resultatet av ymse innsamlingsprosjekt me har hatt gjennom fleire år: Omnane som vart kjøpte og installerte etter den første aksjonen "Varme til Estland". Nytt golv i koret og ein del av kyrkjerommet plus andre utbetringar. Me fekk høyra

det nyrestaurerte orgelet. Orgelet er inntil vidare det siste store prosjektet vårt i sjølve kyrkjehuset. Dessuten har det vorte midlar til barne- og ungdomsarbeid, generell drift av kyrkja og utbetring av prestebustaden.

Etter at dei store prosjekta var vel i hamn,

Bømblingar samla til måltid på øya Piirissaar. (foto: Tordis og Ragnar Hareide)

var det slik at både leiinga i Sangaste kyrkje og Bømløkyrkjene sin Estlandskomite kunne tenkja seg å få i stand eit diakonalt arbeid. Dette er no godt organisert. Under kyrkjekaffien fekk me møte nokre av dei frivillige hjelperane, og fekk nærare informasjon om arbeidet. Prosjektet har dei kalla "Bridge over troubled water" ("Sild üle vaevavete"). Navet i arbeidet er eit suppekjøkken. Suppa vert laga ved den lokale puben i Sangaste av profesjonelle folk, og vert køyrt ut til fem forskjellige samlingsstader i kommunen. I samband med suppeutdeling er det lagt opp til sosiale aktivitetar og andakt med bibelundervisning. Slik får kyrkja ein einestående reiskap til å koma i kontakt med folk som har problem, og målgruppa har teke vel imot tilbodet. Primus motor for diakoniprojektet er Riina Pill, kona til presten. Så langt me kan sjå er det eit solid stykke arbeid som her vert gjort. Ein bonuseffekt må vera at kyrkjelyden i Sangaste, som ikkje har hatt tradisjon for frivillig arbeid, no har personar som stiller opp for å ta eit tak. (Halldis Bjørkum)

Stakkars unge!

Til legevakta i Rapla kom det i sommar inn eit småbarn som hadde fått slått på seg. Legen plukka av ungen 30 slått som hadde bite seg fast rundt omkring på den vesle kroppen.

To veker seinare var foreldra der igjen med den same velsmakande smårollingen. Denne gongen hadde 18 slått gått i gang med blodmåltidet sitt. Etter det foreldra kunne opplysa, hadde ungen berre leika heime på tunet. (Øhtuleht 29.8.2005, olm)

Lønnsnivået

Kva er månadslønna for ein estar? Talopplysningane nedanfor er i estiske kroner. Du deler på to for å få den omtrentlege summen i norske kroner.

minimumslønna	2 690
lærer	5 700 – 8 500
gjennomsnittslønna	7 200
parlamentsmedlem	31 000
statsministeren	46 000
universitetsrektor	56 000
sjef Estlands bank	106 000
sjef Eesti Energia	149 000

Når somme tener svært mykje, vil det seia at ganske mange har ei månadslønn langt under gjennomsnittslønna. Det var ei tid mykje snakk om det låge lønnsnivået i helsesektoren som lokka legar og sjukepleiarar til feitare beite i andre land, mellom anna i Noreg.

På eit år steig då legelønna i Estland med over 30 % og lønna til sjukepleiarar prosentvis endå litt meir. Månadslønna til fastlege i Tallinn låg nyleg på om lag 12 000 eek. Sjukehuslegar hadde 3–4 tusen meir. Samtidig blir det hevda at somme flittige legar nærmar seg 100 000. Stor skilnad er det òg i timelønna, jamvel for same eller liknande arbeid. Timelønna til ein medisinsk spesialist kan t.d. variere mellom 94 og 714 eek. (olm, Postimees 2.7.2005)

Fattige barn

Det er ca. 320 000 barn i Estland. Av disse lever rundt 20 % under fattigdomsgrensa. Hvert år blir det tatt hånd om 1200 barn som har vært utsatt for omsorgssvikt, av disse er ca. 200 under tre år. Besteforeldrene tar seg av hele 65 000 barn. Minst 32 000 barn har bare én forsørger.

Disse var noen av opplysningene Evelin Int-Lambot satte fram i Øhtuleht 1. juni. Hun har selv et to år gammelt barn i ekteskapet med Toomas Hendrik Ilves, europarlamentariker innvalgt på sosialdemokratenes liste. De selv har en inntekt som skulle kvalifisere til maksimal foreldre-lønn. Men nettopp sosialdemokratene har protestert sterkest mot gradert foreldre-lønn som gir mye til de rike og lite til de som kunne trenge det mest.

Fattigdomsgrensa er knapt tusen norske kroner per måned per barn. Av de 65 000 barna under grensa lever i virkeligheten mange klart under minimumet. (ay 6.6.05)

Alkohol(fritt?) og idrett

Gjør den kjente skiløperen, årets vinner i Holmenkollen, Andrus Veerpalu, reklame for Saku-øl? Rundt omkring i Tallinn ble det i sommer satt opp kjempesvære plakater med ski-idolet avslappet i en lenestol mens han holdt opp en medalje som var festet i en lenke om halsen. Plakattekstet lød: "Når det er dårlig skivær, tar jeg fri." Ei doggrisk ølflaske med tydelig varemerke prydet den andre enden av plakaten. Selv om flasken var diger, la en i farten ikke merke til de små bokstavene på etiketten. Der stod det at innholdet var alkohol-fritt. Edruelighetens forsvarere var skuffet over Veerpalu. Selv hevdet han at hensikten var å få folk til å velge alkoholfritt øl. Salget av alkoholfritt øl utgjør i Estland mindre enn 1 % av totalvolumet. Uansett hensikt, så var reklamen ulovlig og forbrukerrådet krevde øyeblikkelig fjerning. (jv 7.7.2005)

Jan -Ivar Byrkjemoen:

BØKER

Ordboka er igjen å få

Redaksjonen har mottatt et splitter nytt eksemplar av Norsk-estisk estisk-norsk ordbok. På tittelbladet leser vi at dette er andre opplag. Ifølge forordet kom første opplag i 1998, og selv husker vi at den da ble belønnet med en pris som Estlands vakreste bok. En slik pris vil ikke denne utgaven få, men det er jo innholdet som teller.

Forlaget, Eesti Keele Sihtasutus i Tallinn, har trukket omslaget over enhetslesten, så nå vil enhver kunne se slektskapen med husets øvrige leksikografiske utgivelser. Formatet er like ens brakt på linje med forlagets andre ordbøker som stort sett er 17 x 24 cm. Sidetallet har økt med 50 og er oppe i 807, men de forskjellene vi kan oppdage i innholdet er små. Det er gjort noen tillegg, rettelser, presiseringer og omformuleringer.

Etter en ringerunde til ordboksforfatterne, Turid Farbrege, Sigrd Kangur og Ûlle Viks, finner vi ut at de hadde ønsket å lage en atskillig større ordbok. Mangelen på ressurser gjør imidlertid et slikt prosjekt temmelig utopisk, og selv i beste fall vil det ta mange år å realisere. Det gir liten avkastning å skrive ordbøker. Typisk nok manglet oppslaget penger i førsteutgaven, har vi lagt merke til, så det var ikke det forfatterne tenkte mest på. Ordet har heller ikke kommet med i revisjonen. Derimot er pengelens på plass, så da er sikkert det vesentligste sagt.

Ordbøker hører uansett med til livets nødvendigheter. Nordmenn og estere er utrolig heldige som har dette verket til sin disposisjon. Da førsteopplaget på 2500 eksemplar ble utsolgt fra forlaget for et par år siden, måtte selvsagt noe gjøres. Løsningen for en overgangsperiode ble nytt opplag på 1000 eksemplar.

I Estland får du ordboka i alle velutstyrte bokhandler, i Norge i hvert fall hos Norli i Universitetsgata, Oslo. Norsk-estisk forening har kjøpt inn noen eksemplar som blir solgt videre til medlemmene til den fordelaktige prisen av 200 norske kroner. I tillegg kommer porto hvis boka må sendes, den veier 1,3 kilo. Du bestiller eventuelt fra Svein Huseby, se adresse på siste side. (jv)

Nettversjon av ordboka finner du på <http://www.eki.ee/dict/norra>

NORRA-EESTI EESTI-NORRA SÕNARAAMAT NORSK-ESTISK ESTISK-NORSK ORDBOK

Turid Farbrege, Sigrd Kangur, Ûlle Viks

Kahesuunaline sõnaraamat hõlmab norra ja eesti keele keskeist sõnavara. Eestlasele kasutaja jaoks on eestikeelse sõnaraamatu norra keelde, mis toimib ülevaatluse ja kompakte õpikuna.

Terve ordbok over det sentrale ordforrådet i estisk og norsk. Den norske brukeren finner desuten en innføring i estisk som i praksis fungerer som en oversiktlig og kompakt lærebok.

EESTI KEELE SIHTASUTUS

Lyrikken står sterkt i Estland. Her får vi presentert ein lyrikar som trass i ung alder alt har vunne mange lesarar i heimlandet og er gjendikta på fleire språk. Dikta nedanfor er henta frå den nyaste diktsamlinga hennar: Presentasjon, gjendiktingar og foto er ved Øyvind Rangøy.

Kristiina Ehin – ung estisk lyrikar med røter

og gamle/ grueleg gamle folkeslag/ nye datamaskiner
og dei siste andedraga til eldgamle stammefolk

Lyrikaren Kristiina Ehin (fødd 1977) er dotter av dei kjente estiske forfattarane – Ly Seppel og Andres Ehin, men ho har vist at ho kan stå på eigne bein. Ho har utvikla eit eige uttrykk og i ung alder rokke å bli ein folkekjær diktar i Estland. Med seg frå universitetet i Tartu har ho mellom anna studi-

Kristiina Ehin.

um i litteratur og folkedikting, og det siste har vore ein inspirasjon for henne – somme kallar henne jamvel for "ho som minnest oldtida". Dei første dikta hennar kom på prent i aviser tidleg i 1990-åra, og i 1997 kom eit utval av desse ut i samlinga til den estiske forfattargruppa Erakkond (Eremittbrorskapen), der ho var med frå starten av. Først i 2000 kom ho med ei eiga samling – *Vår i Astrakhan*.

Dikta til Kristiina Ehin kan tolkast som ein reaksjon mot endelaus postmodernistisk eksperimentering – mange lesarar ser til og med på dei som konservative i forma. Først eg fremst står likevel dikta fram som vare, reine og ærlege.

Sjølvs om storparten av dei nyare dikta i utgangspunktet er frie vers, brukar Kristiina flittig verkemiddel som bokstavrim. I dette kan vi ofte ane slektskapen med den eldgamle austersjøfinske runesongtradisjonen, men samstundes brukar ho verkemidla sjølvstendig. Klang og tempo har òg ein stor plass – der dei framhevar innhaldet. Og innhaldet, det blir oftast formidla nake og utan bruk av ironi eller sarkasme.

Dikta er knytte til personlege opplevingar, noko som gjer at Kristiina sjølv synest det kan vere vanskeleg å lese dikt som ho har skrive når ho sjølv ikkje lenger kjenner seg att i dei.

Den fjerde og så langt siste diktsamlinga kom i mai 2005 og heiter *Verneområde*. Namnet viser til den vesle øya Mohni utanfor nordkysten der Kristiina eit års tid budde og arbeidde som vaktar av naturverneområdet, og der dei fleste tekstene vart skrivne. I samlinga deler dikta plassen med

dagbokutdrag frå tida på øya, noko som stundom gir lesaren ei sterk oppleving av å vere til stades der dikta vart til.

Samlinga handlar om einsemd, om å bli van med eit liv utan det sivilisasjonen byr på. Og ikkje minst handlar det om menneskelege relasjonar, og om kva som skjer med dei menneskelege relasjonane når ein er lenge åleine saman med nokon. Difor har og strid og gnisningar ein plass. Samstundes går perspektivet langt vidare enn den vesle øya – og lesaren blir riven med i engasjementet for dei finsk-ugriske stammefolka i den russiske føderasjonen. Refleksjonane på dette området byggjer òg på personlege røynsler, reiser og venskap.

kas mind jätkub

peole ja paastule
poolvenna pulma ja
haige armsama sāngi veerde
kas mind jätkub
kuu alla seisma
kuldrist kaelas ja käed koos
küsimas teiste
vastamas iseenesele
kas mind jätkub
kummeljuustega kaunitaride keskele
kihistama ja keerutama
ja muutma oma heledusega
selle öö värvi
kas mind jätkub
kuulatama tuisku
vaikima viimase hetkeni
saatma sõna tuviga
unega
tuulega

kas mind jätkub?

er det nok av meg

til fest og faste
bryllaupet til halvbroren og
ved senga til min sjuke kjærast
er det nok av meg
til å stå under månen
med gullkross om hals og hender falda
spørjande for andre
svarande til meg sjølv
er det nok av meg
blant blide blonde jenter
til å fnise og fjase
og endre farge på natta
med det lyse lynnet mitt
er det nok av meg
til å lyde til snøfoket
og teie til tolvte timen
sende bod med ei brevdue
med ein draum
med ein vind

er det nok av meg?

esimene mõistatus puudutab taju
õunapuist õueäärt
mida tunnen isegi pilkases pimeduses

teine puudutab und
usku mis kergesti kaob

kolmas on
hääletu karje

neljas
nõiutud nuga noorema venna käes
mille tera teab
kuidas vanemal vellel läheb

viies
tund kui tuleb sul tulla
ei omal jõul ega sõites
ei alasti ega ka riides

kuues
õigluse viimane õieleht
mis ikka veel ei kuku

den første gåta er om sansing
apalane ved hagekanten
som eg kjenner sjølv i stummande mørke

den andre er om draumen
trua som lett går tapt

den tredje er
eit taust skrik

den fjerde
ein fjetra kniv i neven til veslebror
med eit blad som veit
kva som ventar storebror

den femte
timen du treng å trø
ikkje køyrande og ikkje gåande
ikkje naken og ikkje kledd

den sjette
det siste rettferdskronbladet
som framleis ikkje fell

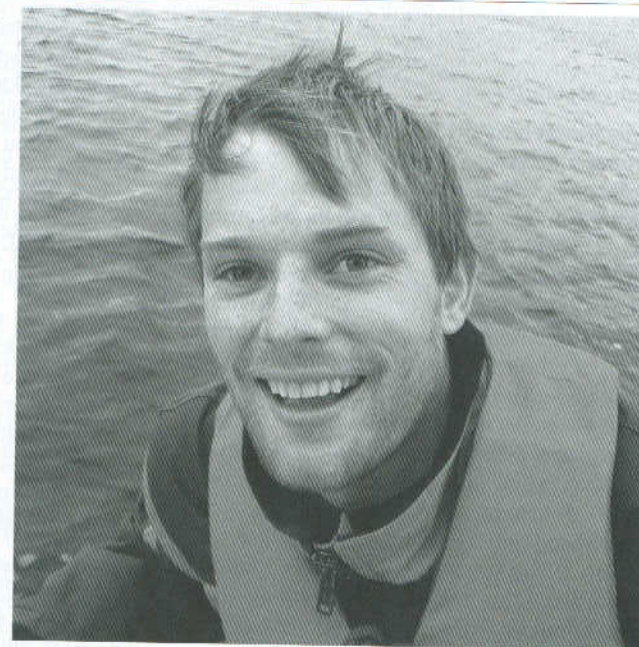
Sløyt sommardikt

Under denne overskriften kunne vi lese om månedens dikt i Dagbladet 22. august. Det viste seg at mannen bak diktet var Øyvind Rangøy fra redaksjonen i Estlands-nytt. I Dagbladet fikk han vist fram et annet talent: Han hadde skrevet diktet "Sløyting", som handler om fisk, slo og sløyting. Diktet bygger på egne erfaringer fra fiskeindustriarbeid hjemme på Averøya på Nordmøre, der Øyvind har hatt sommerjobb hver sommer siden tenårene. Han forteller om det enkle arbeidet som han på en måte er glad i:

– ... det [er] ikkje tvil om at slikt arbeid kan vere monotont. Diktet er på sett og vis skrive som ei kjærleikserklæring til dette arbeidet,

der du slepp stresset som gjerne kjem i samband med slikt dei fleste ser som meir attraktive arbeidsplassar, og der tankane og kanskje øyro kan vere fri til andre ting medan hendene og kniven gjer det dei skal. Samstundes søker diktet å få fram den monotone rytma og den stadige "spente strengen" som held deg fast i den industrielle røyndomen ved sløyebordet og samlebandet. Dei same grepa går omatt og omatt, så denne faste rytmen står sentralt.

Videre forteller Dagbladet at Øyvind har valgt å bosette seg i Estland etter at han fant kjærligheten med en estisk jente på bibelskole på Sørlandet. Nå studerer han ved universitetet i Tartu og oversetter estisk litteratur. 26-åringen bærer på en drøm om å kunne formidle god litteratur til nordmenn. Til nå har han gjendiktet de to estiske lyrikerne Kristiina Ehin og Jürgen Rooste til norsk. Han har også jobbet en del med en roman av forfatteren Olev Remsu.

Øyvind Rangøy.

(foto: Imbi Mölder Rangøy)

Vi gleder oss til å høre mer fra herr Rangøy, enten det er egne dikt eller oversettelser. (Geir Tore Aamdahl)

Sløyting

gatthol buken beint fin laks
gatthol beint fram til hovud
hand rundt innmat kniven inn
og sprette opp

radioen snakkar snilt god bok
radioen snilt fram til pausen
snakk om bjørnson samar bjørk
og sprette knopp

gatthol buken beint fin laks
gatthol beint fram til hovud
hand rundt innmat kniven inn
og sprette opp

Med estisk som lingua franca

Översetterseminar i Käsmu, 18.–21. mai 2005. Tekst og foto ved Øyvind Rangøy rangoy@online.no

Mens engelsk stort sett konsoliderer sin dominerende posisjon over nasjonalspråk ved internasjonale sammenkomster verden over, finnes det stadig unntak. Ikke minst når skjønnlitterære översettere (både skåringer og ringrever) fra estisk til andre språk om lag hvert fjerde år samles i **Käsmu** i Nord-Estland, i regi av ELIC, informasjonscenteret for estisk litteratur, i år under ledelse av **Ilvi Liive** og **Harri Moritz**. Der blir översetterne oppdatert om situasjonen for nyere estisk litteratur, og ikke minst hevder estisk seg som et utmerket felles språk for en amerikaner, en polakk og en nordmann i ivrig diskusjon om et aktuelt emne. Med støtte fra den estiske statlige kulturkapitalen samlet seminaret i år 31 estisk-kyndige översettere med mange forskjellige morsmål og hjemland. Representerte var Polen, Ungarn, Russland, Ukraina, Latvia, Litauen, Tyskland, Frankrike, Irland, Storbritannia, Finland, Sverige og Norge. Og om engelsk i dag uten tvil framstår som en storebror i mange sammenhenger, gjelder dette ikke skjønnlitterære översettelser fra små språk som estisk. I løpet av de fem siste årene har det kommet ut åtte skjønnlitterære estiske bøker på verdensspråket engelsk, mot 22 på finsk og ni på tysk. Og i Käsmu falt det naturlig for alle å snakke estisk, enten samtaleemnet var litteratur, filosofi eller Melodi Grand Prix.

Blant deltakerne var den velkjente akademikeren **Cornelius Hasselblatt** og den hedrede översetteren av nasjonaleposet *Kalevipoeg* til fransk, **Antoine Chalvin**. Norge var sterkt representert på seminaret med **Turid Farbrege**, **Tor Tveite** og **Øyvind Rangøy**.

Seminaret fungerer både som en presentasjon av det som rører seg i estisk samtidslitteratur, som en mulighet for översettere

til å møte estiske forfattere og litterater – og ikke minst som en uformell møteplass der översettere kan bygge nettverk og knytte kontakter. Og møtestedet, "kapteinslandsbyen" Käsmu ved finskebukta, er et male-risk sted med historisk sus. Landsbyen har omtrent 100 husstander, men har vært hjem for 62 kapteiner! Stedet er første gang nevnt i 1453 som *Kesemo* og gikk i svensk-tida under navnet *Casperwiek*. Der disponerer den estiske forfatterforeningen en gammel kapteinsbolig som et "kreativt hus" der skrivende mennesker har mulighet for å bo i perioder. Seminaret ble holdt like ved, i den nå Tallink-eide gamle sjøskolen som mellom 1884 og 1932 utdannet over 1600 sjøfolk – og nå med det spesielle sjømusset som neste nabo.

Seminaret gav et fugleperspektiv på det estiske litteraturlandskapet de siste fire-fem årene – altså i prinsippet forrige seminar. Hver sjanger ble tatt hånd om av sakkyndige på sine felt – alt først dagen kunne redaktør i litteraturtidsskriftet *Vikerkaar*, **Märt Väljataga**, gi innblikk i situasjonen for litteraturkritikken i perioden og relativt nybakt formann i den estiske forfatterforeningen, **Jan Kaus**, kaste lys over essayistikken. Den neste dagen gav litteraturviter **Piret Kruuspere** et kyndig overblikk over dramatikken og **Janika Kronberg** (daværende formann i Tartu-avdelingen av forfatterforeningen) over den skjønnlitterære prosaen i samme periode.

I tillegg til de mer eller mindre systematiske kjerneforedragene fikk seminardeltakerne gleden av å høre flere forfattere snakke om – og gi prøver av – egen produksjon. Det var slett ikke få estiske forfattere som kastet glans over samlingen med sin tilstedeværelse under deler av arrangementet. Dette gjaldt så vidt ulike skikkelser som de kanoniserte nasjonalforfatterne **Jaan Kaplinski** og **Arvo Valton**, den prisbelønte lyrikeren **Doris Kareva**, polyglotten og univer-

salgeniet **Rein Raud**, rebellen **Olavi Ruitlane** som skriver på både standard- og sør-estisk, den unge og aktuelle lyrikeren **Kristiina Ehin**, den ultra-uformelle og provokative reklame- og motorsykkelmannen **Peeter Sauter**, radiostemmen og novelleforfatteren **Urmas Vadi**, den romanaktuelle intellektuelle melankolikeren og selverklærte jøden **Lauri Pilter**, dikteren og prosaisten **Eeva Park**, prosaisten **Aarne Biin** og journalisten og forfatteren **Jaak Urmet**, alias **Wimberg** – for anledningen mer journalist enn forfatter.

Kristiina Ehin benyttet også anledningen til å lansere den nye diktsamlingen sin, *Kaitseala*, under seminaret, og skipet i denne sammenhengen til diktopplesningskveld ved sjømusset – til stor glede for både översettere og andre.

I tillegg til det litterære programmet fikk deltakerne stort kulturelt utbytte av en utfukt til **Viinistu**, der tidligere eksil-ester, ABBA-manager og estisk utenriksminister, nå forretningsmann **Jaan Manitski**, har

bygd opp et konferansesenter, en restaurant og ikke minst et (i alle fall for en første-gangsbesøkende) forbløffende stort privat kunstmuseum i lokalene etter et nedlagt fiskeindustrianlegg, med omkring 300 malerier utstilt.

De tre dagene seminaret varte gjorde inntrykk på alle deltakerne – kombinasjonen av stedet og de unike menneskene skapte en spesiell atmosfære.

Da gjenstår det å håpe at opplysningsvirksomheten og nettverksbyggingen skal bære frukt og virkelig føre til at de litterære og kulturelle verdiene som esterne har å dele skal nå folk på flere språk.

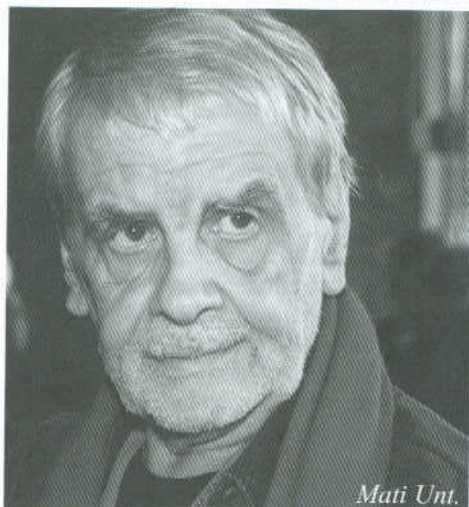
Mer på verdensveien:

Informasjonskontoret for estisk litteratur:
<http://www.estlit.ee/>
Om forfatterforeningens Käsmu-hus:
<http://www ekl.ee/english/kasmu.html>
Estonian Literary Magazine:
<http://www.einst.ee/literary/>

Estiske forfattere møter sine översettere. Stående foran: Jan Kaus og Ilvi Liive.

Forfatter og regissør Mati Unt er død

Mati Unt.

En nøkkelperson i estisk kulturliv i nyere tid, Mati Unt, døde 22. august i år etter en tids sykdom. Unt er en av de mest oversatte estiske forfatterne. For norske lesere er han først og fremst kjent for romanen *Haustdansen* (*Sügisball*, 1979) som ble utgitt på norsk i 1987.

Mati Unt ble født 1. januar i 1944 i Tartu fylke. Som forfatter debuterte han i 19-årsalderen med den naivistiske ungdomsromanen *Hüvasti, kollane kass* (Farvel, gule katt). Denne og den neste romanen *Võlg* (Gjeld) var som et friskt vindpust i 60-årenes estiske prosa. I disse romanene tok han et oppgjør med datidens falske sovjetiske moral, noe som ble sett på som skandaløst.

Seierstad på estisk

Åsne Seierstad: *Kabuli raamatukaupmees*. Tänapäev, Tallinn 2005, 287 sider, oversatt fra norsk av Andres Mänd.

Vi visste jo den måtte komme, Bokhandleren i Kabul på estisk! Den kom på markedet i september, oversatt av Andres Mänd. Han har lært seg norsk i Noreg og bor fak-

Scener som virker uskyldige for dagens lesere, skapte stor sensasjon og ga tillop til heftige diskusjoner rundt de unges oppførsel både i og utenfor den litterære verdenen. Med denne åpenheten og troverdigheten til karakterene ble Unt inspirasjonskilden for mange forfatterspirer på denne tiden og ikke minst senere.

Unt var også sentral i fornyelsen av estisk teater på slutten av 1960-årene og i 1970-årene. I begynnelsen av teaterkarrieren var han ansatt som dramaturg ved Vanemuine-teateret i Tartu, så flyttet han til Tallinn og påtok seg regissørjobben ved henholdsvis tidligere Noorsooteater (nå Linnateater) og siden ved Eesti Draamateater. De siste årene regisserte han på frilansbasis. Alt i alt rakk han å sette sitt preg på mer enn 100 oppsetninger. Henrik Ibsen var en av de dramatikerne han stadig vendte tilbake til. Som regissør var han ikke den som fulgte den gyldne middelvei og hans iscenesettelser skapte ofte liv og røre blant kritikere og tilskuere.

Mati Unts bidrag til estisk kultur som forfatter, regissør og skribent kan ikke overvurderes. Alle estere med et forhold til kultur hadde et forhold til Mati Unt, meldingen om hans død tok førstesidene i landets aviser. Han blir savnet av mange også utenfor kretsen av litteratur- og teatervenner.

Estlands-nytt har tidligere i år publisert Kristin Norder Eggens intervju med Mati Unt. (Kaarina Ritson)

tisk her i landet, kalt til Volda for å undervise i animasjonsfilm, som er en estisk spesialitet. Noe strålende salg har det foreløpig ikke vært, forteller Mihkel Mõisnik på forlaget Tänapäev. De har trykt 1000 eksemplarer og ser fram mot julesalget som normalt er ganske bra. Bokmelderne har i alle fall lagt for dagen en viss entusiasme, så etter jul vil det bli vurdert om forlaget skal satse på flere bøker av samme forfatter. (jv)

Anne-Marit Rudeng:

KUNST

Norsk-kubansk utstilling i Tallinn

Tekst og foto ved Kaarina Ritson

I perioden 5.–15. september 2005 hadde den kjente akvarellisten Valli Lember-Bogatkina (f. 1921) utstilling i Nasjonalbiblioteket i Tallinn. Temaet var "Hete Kuba 1985 og nordiske Norge 2005".

Den norske delen av utstillingen, som bestod av 25 malerier og et tjuetall skisser, var et direkte resultat av norgesturen i fjor. Under oppholdet i Norge var Lember-Bogatkina også gjest på et medlemsmøte i Norsk-estisk forening. På akvarellene kunne vi se norsk natur: fjord og svaberg, smale veier gjennom fjellheimen, "trollenes bosted". Norske troll ser ut til å ha inspirert kunstneren: hun hadde laget mange artige skisser av dem.

Valli Lember-Bogatkina på vernissasjen.

Maleriene fra Kuba-reisen i 1985 utgjorde en spennende kontrast til den norske delen av utstillingen.

Estlands president Arnold Rüütel med frue, Ingrid Rüütel, var blant de mange gjestene under åpningen av utstillingen.

Valli Lember-Bogatkina:
I nærheten av Oslo.

Russalka

En rusalka er i slavisk mytologi et åndelig vesen knyttet til vann og vegetasjon. Rusalkaene blir vanligvis oppfattet som vakre ungmøyer med grønt hår. Ifølge gammel folketro skulle druknete ungjenter og udøpte barn bli til rusalkaer. Russalka er tittelen på en opera i tre akter med musikk av Antonín Dvořák skrevet og libretto av Jaroslav Kvapil. Den bygges på eventyret Undine av Friedrich Heinrich Karl Foqué og ble urframført i Praha 1901. Hovedpersonene er Rusalka (sopran), prinsen (tenor) den utenlandske prinsessa (sopran).

For oss med interesser i Estland, er Russalka et minnesmerke som vi passerer når vi drar østover ut av Tallinn sentrum i retning Pirita. I nærheten av dette er det bygd en stor parkeringsplass slik at turistbussene

gjærne stopper og lar turistene strekke på beina mens gaiden forteller historien om bakgrunnen for minnesmerket.

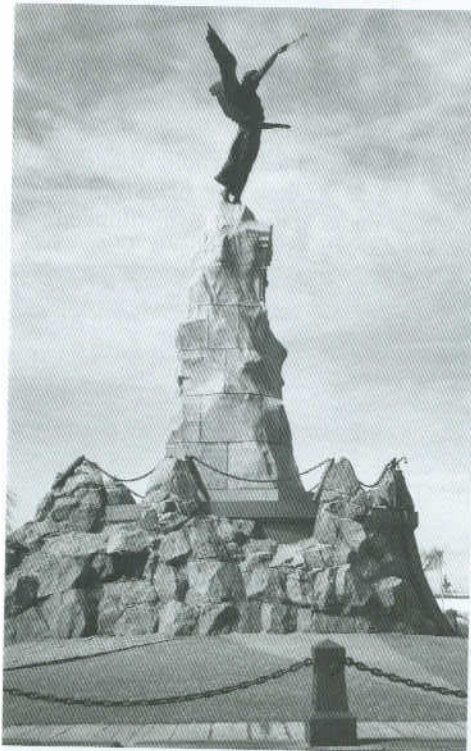
Et panserskip bygd 1867 i St. Petersburg fikk navnet Russalka. Det var konstruert slik at skipssida bare stakk 76 cm opp av sjøen. Skipet la 7. september 1893 ut fra Tallinn på vei til Helsingfors med 177 mann om bord. I en storm ute på Finskevik gikk det ned med mann og mus.

Tanken om et monument oppstod blant de pårørende i 1899, og året etter fikk de tillatelse til å samle inn penger over hele Russland. Dette innbrakte 61 000 rubel.

Da tiårsdagen for forliset nærmet seg, ble Amandus Adamsons bronsefigur ferdig. Kunstneren skal ha hatt ei 17 år gammel skolejente fra Haapsalu/ Paldiski, Juliana Rootsi, som modell. Hun ble siden bestemor til den kjente politikeren Tiit Made. Englefiguren, relieffet og de andre detaljene i bronse ble støpt i St. Petersburg, men lysstolpene ble støpt i Tallinn, og granitten i sokkelen er hentet fra Finland. Til slutten av 1930-åra hadde minnesmerket en belysning bestående av fire lysstolper med en høyde på bortimot 8 m og en vekt på ca. et tonn. Hver stolpe hadde fem lanterner, en stor i midten og fire mindre omkring. Den største hadde en diameter på 94 cm.

Relieffene, som ble ødelagt under andre verdenskrig, er erstattet med kopier. Tanken om å sette opp nye kopier av lysstolpene modnet for noen år siden til vedtak i Tallinn bystyre. Arbeidet stod ferdig i slutten av september i år. Denne gangen er stolpene støpt i St. Petersburg. Totale omkostninger kom på 3,4 millioner eek.

Estiske dykkere fant skipsvraket for godt to år siden, dvs. sommeren 2003, så Russalka har på mange måter fått ny aktualitet. Etter at Lenin-statuen foran utenriksdepartementet på Islands väljak (Islands plass) inne i byen ble fjernet, overtok Russalka også som valfartssted for russiske brudepar. De drar dit ut, legger ned blomster ved granittfoten og blir til gjengjeld velsignet av bronse-engelen. (jv, august 2005)

Russalka i april 2003.

(foto: tf)

Ingrid Heinmaa:

ESTISK MAT

Kjøtsuppe med klimper (liha-klimbisupp) (for 6 personer)

Suppa:

- 0,5 kg grise- eller storfekjøtt
- 3 l vatn
- 2 gulrøter
- 1 stor løk
- 5 poteter
- salt

Klimpene:

- 1-2 ms smør
- 1 stort egg
- salt
- 1-1,5 dl mjølk
- 2 dl kveitemjøl

Klimpene: Bland mjukt smør og egg. Så rører du vekselvis inn mjøl og mjølk til ei jamn røre som får stå litt og trekkja.

Suppa: Set kjøtet på kok i kaldt vatn, ta bort skummet og kok på jamn varme. Ein halvtime før suppa er ferdig, smakar du til med salt og har oppi oppskorne gulrøter og løk. Eit kvarters tid seinare har du oppi potetbitane. Når suppa er nesten ferdig, har du oppi klimpene med ei dessertskei. Kok til dess klimpene kjem til overflata. La suppa trekkja nokre minutt før servering. Strø på hakka grøne urter (persille eller anna) som gjer suppa vakker og endå meir velsmakande. Og så var det altså den rømmeklatten som kvar og ein kan plassere midt i suppa si.

Server med rugbrød eller med anna godt brød. Norsk flatbrød er ikkje så dumt det heller i kombinasjon med estisk suppe.

Norske dialektar har ordet "klimpe" for mjølbolle. I estisk høyrer "klimp" med til standardspråket. Norsk og estisk har ordet som ein del av den felles arven frå neder-tysk. Det er med andre ord ei av mange påminningar om den samanbindande hanskulturen.

Bibliotekvederlag

Forfattarar og omsetjarar stiller i Estland likt når det gjeld godtgjering for bøker som blir gratis utlånte på biblioteka. Maksimal godtgjering på 29 000 eek vart på grunnlag av lånetala for i fjor betalt til forfattaren Jaan Kross, til forfattaren og omsetjaren Vladimir Beekman og til fire omsetjarar.

Spøkelset

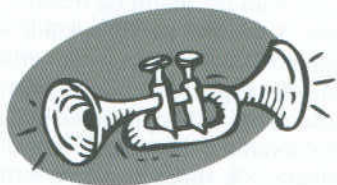
I Kõrtsi-Tõramaa i sentret for nasjonalparken Soomaa ved Viljandi har du sjansen til å oppleve eit spøkelse. Hittil har rett nok ingen sett det, men mange har hørt stega når spøkelset nattetider vandrar omkring. Der sentret er bygd, låg tidlegare husa på garden Liivakivi. Mange meiner at det er

Oskar, den siste husbonden på garden, som ikkje har reist for godt. Men det er fleire teoriar om gjengangaren i omlop, så det er viktig at noen observerer spøkelset slik at det kan identifiserast nærmare. (kb)

Best i Noreg

Nordmennene slår seg på brystet: fleire år på rad er Noreg av ein underorganisasjon til FN utropa som det beste landet å bu i. Granskainga i år omfatta 177 land. Tilhøve som blir vurderte er mellom anna alfabetisme, høve til skulegang, levealder osv. På andre plass kom Island og på tredje Australia. Estland som i fjor var nummer 36, var forbigått og hamna på 38.-plass, tett følgd av Litauen på 39.-plass, medan Latvia plasserte seg som 48. (olm)

MUSIKK

Konserthuset i Jõhvi

Har du vært i Jõhvi noen gang? Ikke så vidt du vet, nei. Men du kan ha vært der på vei fra Tallinn til Narva eller St. Petersburg, som er mer kjente reisemål. Men Jõhvi har hatt betydning siden 1200-tallet som et sentrum for regionen. Siden ble stedet et viktig veiknutepunkt for postverket. Gjennom Jõhvi passerte russiske grever og stormyrster når de på 1700- og 1800-tallet drog på besøk til Wien og Paris. Selvsagt går en av landets hovedjernbaner via Jõhvi som ligger 165 km øst for Tallinn og snaue fem mil vest for Narva. Byen har godt og vel 13 000 innbyggere og fungerer som administrativt sentrum for Ida-Virumaa fylke.

Lørdag 8. oktober ble det nye konsert- huset i Jõhvi innviet. Ja, du hørte riktig! Stedet har nytt flott konserthus som samtidig er et flerbruksanlegg tegnet av arkitektene Ra Luhse og Tanel Tuhla. Storsalen på 600 m² har 528 sitteplasser i parkett og 234 på balkong. Kammersalen på 160 m² har plass til 160 tilhørere. Videre er det i bygningen kino, musikksskole, hobbyrom for ungdom, kurssenter, new age -kirke og kafé. Ved å flytte vegger og benkerader kan en gjøre musikk salene om til kongresslokaler, til operasal osv.

Når du neste gang er på de kanter, kan du forsøke å få med deg en konsert. Lykkes ikke det, så er det mange andre interessante steder å besøke, blant annet det gamle storgodset Edise, første gang nevnt i 1477. Stallen på godset blir omtalt som den vakreste bygningen der omkring. Den ble i

1980-åra gjort om til bevertningssted, ved hovedveien står et skilt med teksten *Trahter Vølge Hobu* (vertshuset Hvite Hest). Der kan du ta en velsmakende pause. (jv)

Songkor frå Tartu vann pris i Bergen

Kammerkoret ved Tartu Universitet, vann ein av klassane under korfestivalen i Bergen 6.-9. september. Grieg Internasjonale Korfestival er ein ny festival som arrangerane tek sikte på å arrangera annakvart år. Denne gongen samla festivalen 21 kor frå Norden, Baltikum og andre delar av Europa. Koret frå Tartu vann i klassen for sakral musikk. Her stilte òg det norske Vingel og Skrik opp. Dei andre klassane var verdsleg musikk og folkemusikk.

Det estiske koret med studentar ved universitetet i Tartu, kan i 2006 feira 35-årsjubileum. Triin Koch har dirigert koret sia 2001. Publikum fekk oppleve mange konsertar under korfestivalen. Kammerkoret frå Tartu, hadde konsert i lag med eit barnekor og eit tysk kor i domkyrkja i Bergen. Den konserten var eit høgdepunkt under festivalen.

Sigeren til Tartu-koret stadfestar inntrykket av kornasjonen Estland. Korrørsla var ei viktig drivkraft bak frigjeringa i 1991, og Tartu er framleis eit viktig sentrum for kor i Estland. (Olvar Engebø, baltiskclub@hotmail.com)

Dirigert Triin Koch.

(foto: Postimees)

Estiske kor i Köln

Estisk korsang feirer triumfer ikke bare i Bergen. I de internasjonale korkonkurranse-ene i Köln i midten av oktober tok estiske kor to førsteplasser. Barnekoret fra musikkhøgskolen i Tallinn, under dirigenten Ingrid Kõrvits, vant "The Silver Rose Bowl" i åpen klasse, og jentekoret fra Estlands fjernsyn, under dirigenten Aarne Saluveer, vant Euroradio-klassen "Let the Peoples Sing". Fjernsynskoret framførte komposisjoner av Urmas Sisask og Veljo Tormis. Blant andre kor som kom til finalen, var det norske Voci nobili. (jv)

Korleis gjekk det i MGP?

Jentene som representerte Estland i Ukraina mai nådde ikkje finalen i Melodi Grand Prix. Det gjorde derimot ein estisk jentekvartett, Vanilla Ninja, som ved dette høvet song for Sveits. Med ein åttandeplass i tevlinga sikra jentene Sveits ein plass i finalen neste år. Dei plasserte seg eit hakk betre enn Noreg som hamna på niandeplass denne gongen. (kb)

Vanilla Ninja.

(www.vanilla-ninja.de)

POSTKASSE

Hei!

Jeg er rektor på Hobøl ungdomsskole. Vi har siden 1994 hatt en vennskapsskole i Rõngu sør for Tartu. Annethvert år har vi besøk og annethvert år reiser 12 elever og tre lærere dit. I april i år hadde jeg igjen gleden av å ha med en gruppe elever og lærere. Det har blitt mange turer etter hvert både med elever og delegasjoner fra kommunen. Siden starten i 1994 har 10 lærere og 50-60 elever fra Norge vært på besøk i Rõngu, overnattet privat og blitt glad i folket og landet. Tar en med søsken og foreldre som har blitt involvert disse årene, så blir tallet mellom 100 og 150. Tilsvarende i Rõngu. Her har også mange lærere og elever fått komme til Hobøl.

Jeg er stolt over at Hobøl ungdomsskole har klart å holde oppe trykket i over 10 år og at engasjementet fortsatt er økende. På turen i april i år fikk jeg anledning til å ha et seminar for alle lærerne ved Rõngu Keskool. Temaet var det norske skolesystemet og Hobøl ungdomsskole. Det var stor interesse og mange spørsmål. Våren 2006 får vi besøk igjen fra Estland.

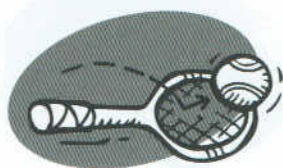
I sommer fikk kona mi Gro og jeg anledning til å reise på kryss og tvers i hele Estland med bil. Det ble en fantastisk opplevelse, men det er en annen historie som vi får komme tilbake til. Vi er blitt glad i landets historie, kultur og ikke minst folket. Nå ble det dessverre ikke noe estisk språkkurs på oss i høst. Håper NEF gir oss anledning til det ved en senere anledning.

Med hilsen

Asbjørn Hjorthaug

Knapstad, 21. oktober 2005

IDRETT

Dikosen flyg langt

Estaren Gerd Kanter tok sølv i VM i friidrett i Helsingfors med eit lengstekast på 68,57 m. Han leidde tevlinga til dess litauaren Virgilijus Alekna i siste omgang fekk opp eit kast på 70,17 m. Også fjerdeplassen gjekk til Estland, ved Aleksander Tammert som kasta 64,84 m.

Gerd Kanter. (foto: T.Huik/ Postimees)

Attenåringen Margus Hunt kasta diskos til EM-gull i klassa under 20 år ved tevlingane som vart haldne i Kaunase, Litauen i slutten av juli. Vinnarresultatet på 62,19 m var samtidig estisk rekord i aldersklassa. Til verdsrekorden på 65,88 m er det eit stykke igjen. Margus får litt ekstra med det høge utgangspunktet sitt – 205 cm på sokkeleisten, men han har òg styrke så det forslår. Når teknikken blir betre, kan han etter kvart utfordra Kanter og Tammert. Margus bur i Karksi-Nuia der han har eitt år igjen på vidaregåande skule.

Men jamvel ein estar kan mislykkast. Ved tevlingane for juniorar under 23 år i Erfurt i juli, var Märt Israel stor favoritt. Han hadde tidlegare i sesongen kasta 63,17 m med seniordiskosen. I Erfurt kom han ikkje til

finalen etter tre kast rett i veggen på diskosburet. Truleg meisterskapsrekord det òg, på si vis. Korsom er, Estland har eit diskosfirklover som knapt noko land kan visa maken til. (olm)

På topp i tikamp

Estland gav ikkje frå seg førsteplassen i superligaen i tikamp. Tevlingane gjekk i Polen første helga i juli, og den estiske sigeren var ganske klar: 1) Estland 23 139 poeng 2) Russland 22 711 poeng 3) Spania 22 482. Deretter følgde Italia, Frankrike, Polen og Tyskland. Som me ser, var det ingen små nasjonar estarane la bak seg.

Individuelt var Mikk Pahapill (fødd 18.7.1973) best. Han sette personleg rekord i sju øvingar og fekk til saman 8 149 poeng. Det var nesten 400 poeng meir enn nestemann, russaren Nikolaj Tsjitsjenko. På det estiske laget starta elles Madis Kallas, Andres Raja og Päärn Brauer (reserve).

Estlands tikamprepresentantar i Helsingfors var Kristjan Rahnu (8223) og Mikk Pahapill (8003). Dei kom ikkje opp mot sitt beste og enda på sjette og tolvte plass i samandraget. Derifrå er det eit godt stykke opp til gullvinnaren Bryan Clay frå USA (8732 poeng). (olm)

Spretne estiske jenter

I lengdehopp og tresteg er det vanskeleg å hamla opp med Kaire Leibak som i juli henta heim to gullmedaljer og ei sølvmedalje frå EM og VM-tevlingar for juniorar. Ksenja Balta tok i EM bronse i sjukamp i aldersklassa under 20 år.

Hekkejenta, Mirjam Liimask, tok i juli gull på 100 m hekk i junior-EM. I dei same tevlingane vart det norsk sølvmedalje i hekk ved Christina Vukicevic frå Ski. Ein månad seinare tok Mirjam Liimask hekk-gull i universiaden i Izmir, Tyrkia.

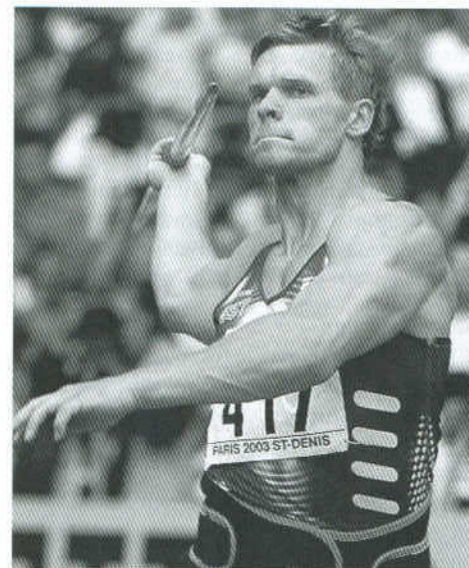
Ingen norsk friidrettsutøvar har nokon gong teke EM-gull i juniorklassa, men Noreg hadde frå før fem sølvmedaljer å visa til, m.a. ved Trine Hattestad (spyd 1983) og Andreas Thorkildsen (spyd 2001).

Estisk verdensmester

Finnen Tero Pitkämäki (22) så lenge ut til å ha et godt tak på denne sesongen. Da Andreas Thorkildsen satte ny norsk rekord på Bislett med et kjempekast, svarte Pitkämäki med å kaste enda lenger. Den som kom nærmest finnen, var russeren Sergej Makarov som i det russiske mesterskapet passerte nittimeteren. Disse tre navna var de hefteste tipsene i forkant av spydkonkurransen under VM i Helsingfors.

Esteren Andrus Värnik, som i Roma for to år siden overrasket med VM-sølv, ble av noen nevnt som en (u)mulig overraskelsesmann i Helsingfors. Han ble omtalt som ujevn og uforutsigbar. Og sesongen hadde virkelig gått opp og ned for han. Men så slo han til i fjerde omgang med 87,17 m og tok ledelsen med nesten fire meter til gode på nestemann. Andreas Thorkildsen nærmet seg, men det gjenstod enda 99 cm da konkurransen var over, og nordmannen måtte nøye seg med sølv. På bronseplass kom Makarov. Med Pitkämäki på fjerdeplass måtte finnene finne seg i at naboene stakk av med alle medaljene.

Den estiske kulestøteren Taavi Peetre som i juli tok sølv i junior-EM, fikk det ikke helt til i Helsingfors-VM, men han rekker å skaffe seg rutine til senere mesterskapskonkurranser. (ay)

Andrus Värnik

(foto: IAAF)

Siger over Latvia

I kvalifiseringa til VM vann dei estiske fotballgutane 3. september 2–1 over Latvia. Det var 65 år sidan Estland sist hadde slått den sørlege grannen. Etter ferdigspela VM-kvalifisering stod Estland i oktober med 17 poeng på fjerdeplass i gruppa si etter Portugal, Slovakia og Russland. På femteplass følgde Latvia med 15 poeng.

Septembersigeren over Latvia kom på heimebane, men utan den faste målvakta, Mart Poom, som var skadd. Jamvel med skade vart Poom i august kjøpt opp av Arsenal – til å begynna med for ein kortare periode. Om nokre månader blir det avgjort om han held fram i Arsenal eller vender tilbake til Sunderland. (olm)

Bilsport

Estlands-nytt reknar eigentleg ikkje bilkjøring som idrett, men vi pliktar å rapportere

om det estarane er opptatt av. Markko Märtin er ein dyktig rallykjører og har vore med på å gjere Estland kjent i verda. Han har vore eit idol for mange unge og er ein person som eit fleirtal av folket følger med interesse i alt han gjer. Peugeotens hans hamna under ei tevling i september med høgresida i eit tre. I ulykka omkom den engelske kartlesaren, Michael Park, og Märtin var i sjokk. Mange estarar tok ulykka svært tungt. Det var som om sjølve nasjonen var ramma og ikkje langt frå at ulykka vart sidestilt med Estonia-forliset. (kb)

Fekternasjon

Estland er kjent som fekternasjon. Ved verdensmesterskapet i Leipzig i oktober i år tok Maarika Vösu sølvmedalje og var faktisk ikke langt fra å klare gullet. Nå begynner hun for alvor å sikte seg inn på olympiaden i Beijing i 2008. (jv)

Vedtekter for Norsk-estisk forening

Vedtatt på konstituerende møte 27.4.95, endret på årsmøtene 18.3.1997, 26.3.1998, 23.3.1999, 13.03.2002 og 10.03.2005.

1. Navn

Foreningens navn er Norsk-estisk forening, forkortet NEF, og på estisk Norra-Eesti Ühing. Foreningen har hele landet som virkefelt.

2. Formål

Foreningen skal arbeide for å spre kunnskap om norske og estiske samfunnsforhold og kultur, fremme vennskap og samarbeid mellom Norge og Estland.

3. Medlemskap

3.1. Alle som vil arbeide for foreningens formål kan bli medlemmer. Lag og organisasjoner kan stå tilsluttet NEF som støttemedlemmer.

3.2 Medlemskap opphører etter eget ønske eller hvis medlemskontingenten ikke er betalt. Styret kan ekskludere et medlem dersom dette opptrer på en måte som skader foreningen eller forbindelsen mellom Norge og Estland. Det endelige vedtak skal godkjennes av årsmøtet.

4. Årsmøtet

4.1 Årsmøtet er foreningens høyeste myndighet og skal avholdes innen utgangen av mars. Forslag til saker som ønskes behandlet må være styret i hende senest 20. januar. Innkalling til årsmøtet sendes medlemmene senest 2 uker i forveien sammen med årsberetning, revidert regnskap, sakliste, budsjettforslag, forslag til kontingent og valgkomiteens innstilling. På årsmøtet skal behandles:

1. Årsberetning
2. Regnskap
3. Innkomne forslag
4. Arbeidsprogram, kontingent og budsjett
5. Valg av leder, nestleder, sekretær, kasserer, to styremedlemmer og ett varamedlem.
6. Valg av valgkomite
7. Valg av revisor

Beslutninger fattes med alminnelig flertall, der hvert medlem og hvert kollektivt tilsluttet medlem

(lag og organisasjoner) har en stemme hver. Vedtektsendringer krever 2/3 flertall. Vedtak som fattes på årsmøtet trer i kraft med umiddelbar virkning.

4.2 Ekstraordinært årsmøte avholdes hvis styret eller en tredjedel av medlemmene krever det. Innkalling gjøres av styret senest 3 uker i forveien.

5. Styret

5.1 Styret består av leder, nestleder, sekretær, kasserer, to styremedlemmer, og ett varamedlem. Leder, sekretær og ett styremedlem velges det ene året. Nestleder, kasserer og ett styremedlem velges det andre året – alle for to år. Varamedlem velges for ett år.

5.2 Styret leder foreningen etter de retningslinjer som er fastsatt i vedtektene og andre vedtak på årsmøtet.

5.3 Styret kan nedsette de faggrupper det finner nødvendig.

5.4 Styret er foreningens høyeste myndighet mellom årsmøtene. Styret er beslutningsdyktig når minst 3 av medlemmene er til stede, herav enten leder eller nestleder.

6. Økonomi

Grunnlaget for foreningens økonomi:

- a) Medlemskontingent
- b) Offentlig støtte
- c) Gaver, sponsorer
- d) Salg av skrifter og effekter

7. Æresmedlemskap

Æresmedlemskap kan tildeles personer som har gjort en spesiell innsats innenfor foreningens formål. Utnevnelse foretas av årsmøtet etter forslag fra styret.

Æresmedlemmene betaler ikke kontingent, men har alle medlemsrettigheter. Æresmedlemmer nevnes ved navn i årsberetningen.

8. Oppløsning

Vedtak om oppløsning kan gjøres av årsmøtet med 3/4 flertall. Ved oppløsning skal eventuelle aktiva overføres til et annet organ i Norge eller Estland med tilsvarende målsetting.

Kort sagt

Turismen aukar meir i Estland enn i noko anna land i Europa. Veksten var i fjor 30 % og auken var størst for spahotella der 50 % fleire utlendingar overnatta.

Mindreårige stod bak 13,4 % av alle brotsverk i Estland i 2004. Rattfylleriet, alle aldersgrupper sett under eitt, auka med 31 % frå 2003 til 2004.

Nesten 20 % av valdsforbrytarane i Estland er alkoholpåverka, og i tre av fire drapssaker er både gjerningsmann og offer alkoholpåverka.

Gjennomsnittslønna i Estland er sjetteparten så stor som gjennomsnittslønna i EU. Lønna for estiske kvinner er 76 % av det estiske menn tener.

Pensjonistbomba kan gje leie overraskingar. I fylket Järvamaa er nesten 65 % av lønnstakarane i alderen 55–64 år. I Rapla fylke høyrer nesten 60 % til i denne aldersgruppa.

Nedre grense for barnebidraget i Estland er fastsett til 1345 eek i månaden, som er halvparten av den lovfeste minimumslønna.

Folketalet i Estland minkar årleg med femseks tusen og vil etter prognosane kring år 2050 koma under ein million.

Estarar som skulkar unna underhaldsplikta kan bli straffa med ei bot på 25 000 eek eller opptil eitt års fengsel.

Høgare levestandard gir meir søppel. Estarane produserte i 2004 om lag 20 % meir avfall enn året før.

Støtta til arbeidslause er i Estland for åttande året på rad 400 estiske kroner i månaden, dvs. om lag 200 norske kroner.

Statistikken viser at i Sverige trengst det 7450 bilar for å få livet av ein person på eit år. I Estland greier 2450 bilar det same årsverket.

Ein mann som hadde drepe tre personar fekk i juni livstidsdom. Dermed sit det 34 fangar med livstidsdom i estiske fengsel.

Kaliningrad fylte 750 år i juli. Vladimir Putin inviterte Jacques Chirac og Gerhard Schröder til fest, men ikkje dei næraste grannane frå Polen og Litauen.

Innanfor EU er det berre Latvia og Litauen som har lågare gjennomsnittslønn enn Estland. Gjennomsnittet i EU er nesten seks gonger høgare enn i Baltikum.

Siste kvartal i fjor stod utlendingar bak 10 % av grunnkjøpa i Estland. I same tidsrommet vart 70 % av arealkjøpa gjorde av estiske privatpersonar.

Ved utgangen av september hadde estiske bankar til saman 1 156 155 nettbankkundar. Det er fleire enn det totale innbyggjartalet, så somme må ha konto fleire stader.

Eit fleirtal på 65 % av estarane støtta i august 2005 framleis opp om EU. Det er nesten det same som ved folkerøystinga 2003 då 66,8 % sa ja til medlemskap.

Prisane går opp i Estland som andre stader. Nyleg vart det seld ei leilegheit på 70 m² i gamlebyen i Tallinn for 5,3 millionar eek, dvs. 76 000 eek kvadratmeteren.

Eurostat fortel at 16 % av innbyggjarane i EU lever under fattigdomsgrensa. I Estland fell 18 % under den grensa.

Det er ca. 320 000 barn i Estland. Av desse lever 20 % under fattigdomsgrensa.

Adresser og telefonnummer

Alle estiske fasttelefonar har sju-sifra og mobiltelefonane ått-sifra nummer. Om du ringjer frå Noreg til Estland og nyttar det vanlege telefonnettet, skal du først taste 00 372. Så legg du til retningsnummer, f.eks. 6 til Tallinn og 7 til Tartu, og så abonnentnummer. Eit fullstendig Tartu-nummer vil frå Noreg sjå ut omtrent slik: 00 372 712 3456. Innanfor Estland tastar du 712 3456.

Med fasttelefon frå Estland til Noreg tastar du først 00 47 og deretter norsk abonnentnummer med åtte siffer. Med mobiltelefon startar du med +47.

Ringjer du med norsk mobiltelefon til Estland, tek du først estisk prefiks +372.

Korrekt måte å gruppere estiske fasttelefonnummer på er 3+4, dvs. 449 9123, mobilnummer går som 4+4, dvs. 5656 5666.

Norsk-estisk forening tek ikkje ansvar for eventuelle feil.

Adresser i Estland:

Kgl. Norsk Ambassade (Norra saatkond),
Harju 6, EE 15054 Tallinn, tlf. 627 1000,
faks 627 1001, e-post: emb.tallinn@mfa.no.
Ambassadør: Per Kristian Pedersen.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Lai 29, EE 10133 Tallinn, tlf. 627 3100,
faks 627 3110, e-post: info@nmr.ee,
nettstad: www.nmr.ee.

Nordisk ministerråds informasjonskontor
(Põhjamaade ministrite nõukogu infobüroo),
Rackoja plats 8, EE 51004 Tartu, tlf. 742 3625,
faks 744 1241, e-post: madis@nmr.ee.

Eesti instituut, Suur-Karja 14, Postkast 3469,
EE 10140 Tallinn, tlf. 631 4355, faks 631 4356,
e-post: einst@einst.ee. Leiar: Lore Listra.

Eesti-Norra Selts (Estisk-norsk forening),
leiar Eha Vain. Adresse, telefonnummer,
faks og e-post som for Nordisk ministerråds
informasjonskontor i Tallinn.

Tartu Norra Selts (Norsklaget i Tartu),
adresse som for Nordisk ministerråds informas-
jonskontor i Tartu.

Adresser i Noreg:

Republikken Estlands ambassade, Parkv. 51 A,
0256 Oslo, tlf. 22 54 00 70, faks +47 22 54 00 71,
res.: Oscarsgt. 26 B, 0258 Oslo. Ambassadør:
Juhan Haravee, www.estemb.no

Estlands æreskonsul i Bergen, Tor Øystein Enge,
tlf. 55 21 54 00, Fortunen 1, Pb. 1124 Sentrum,
5809 Bergen, e-post: enge@stieglers.no.

Estlands æreskonsul i Trondheim, Trond Bern-
hard Brekke, tlf. 73 80 21 50, Schultzgata 1,
7013 Trondheim, e-post: trond.brekke@bbrekke.no

Estlands æreskonsul i Stavanger, Reidar Maaseide,
tlf. 51 63 50 00, Svanholmen 5, 4033 Forus,
e-post: malthus@malthus.no.

Estlands æreskonsul i Tromsø,
Per Trygve Kongsnes, tlf. 77 60 35 00,
Fr. Langes gt. 20, 9258 Tromsø,
e-post: per.kongsnes@bedriftskompetanse.no.

Norsk-estisk forening, sjå siste side.

Estlandsforeningen i Midt-Norge,
Ann-Elin Slettahjell, Åstun, 7070 Bosberg,
tlf.: 73 95 01 25, e-post: aesletta@hotmail.com.

Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, 0275 Oslo,
tlf 22 51 67 60. foreningen@norden.no

Norsk-estisk forening inviterer til kurs i estisk

Høstens kurs i estisk (se side 50) var en gledelig begivenhet som forhåpentligvis blir fulgt opp med flere liknende tiltak. Rundt om i landet er det dessuten mange som kan være interessert i å forsøke seg på egen hånd – med litt støtte fra en lærer. Lærebok i estisk av Juhan Tuldava er den eneste som er spesielt tilrettelagt for nordmenn, og du får den i nærmeste bokhandel. (Unipub forlag 2001, ISBN 82-7477-055-2). Medlemmer kan også bestille læreboka fra Norsk-estisk forening og får da 10 % medlemsrabatt, men porto kommer i tillegg.

Norsk-estisk forening har henvendt seg til Turid Farbrege for å få hjelp med kursopplegg og annet. Hun skreddersyr kurs og kan også eventuelt lede kurs der det er ønske om det. Adressen hennes finner du side 2 i dette bladet. Her er et forslag til opplegg:

Trinn I. Kapittel 1–15 av læreboka.

Grunnlaget blir lagt. Du lærer enkle uttrykk som hvordan en hilser og takker for seg. Etter hvert lærer du å forklare hvem du er og hvor du kommer fra, be om de riktige tingene på restauranten og spørre om veien. Elementer fra språklæren kommer naturlig inn. Praktiske oppgaver gir en pekepinn om eget ståsted.

Trinn II. Kapittel 16–30

Du går videre og lærer mer av alle ting. Flere ferdige uttrykk kommer på plass. Setningene blir lengre og mer presise. Ordforrådet blir utvidet. Ved hjelp av ordbok blir det mulig å lese enkle avistekster o.a. Hver elev får tilbud om en personlig veileder med estisk morsmål og kunnskap i norsk.

Trinn III. Kapittel 31–40

På tredje trinn kommer du så langt at du ved hjelp av ordbok kan lese de fleste normale tekster. Evnen til selv å uttrykke seg avhenger sterkt av treningen. Med støtte i kurset og besøk hos estiske venner vil kommunikasjonen komme opp på et meningsfylt nivå.

Det vil bli mulig å avlegge en sluttprøve på hvert trinn, og alle som på tilfredsstillende måte gjennomfører et kurs, blir belønnet med diplom.

Støttmateriale

Farbrege – Kangur – Viks: Norsk-estisk estisk-norsk ordbok. Tallinn 2005. 40 000 oppslagsord. (Boka er til salgs i Estland, i velutstyrte norske bokhandler, og ved henvendelse til Norsk-estisk forening, se side 29.)

Farbrege – Lepp – Viks: Estisk lommeordbok. Oslo 1999. 30 000 oppslagsord. (Til salgs i alle norske bokhandler.)

Norsk-estisk forening på nettet: <http://www.norsk-estisk.org>

Ajourføring blir utført av Kari Helene Partapuoli
som har adresse: frivillig@dannerhuset.dk

Send e-postadressen din til Kari Helene Partapuoli,
så får du rask medlemsinformasjon.

Norsk-estisk bryllup

Rune Width Spersøy fra Smøla på Nordmøre og Kairi (f. Pähklamäe) fra Rakvere giftet seg 4. juni i Tallinn. Vielsen fant sted i Sutlepa kapell på friluftsmuseet i Tallinn. Presten, Bård Norheim, viet paret både på norsk og estisk, så saken var klar for alle tilstedeværende. På festen etterpå var det over 80 gjester, halvparten fra hvert land. De nygifte bosatte seg i Oslo der Rune arbeider som dataingeniør og Kairi fikk stilling som regnskapsfører.

Kairi og Rune Spersøy.

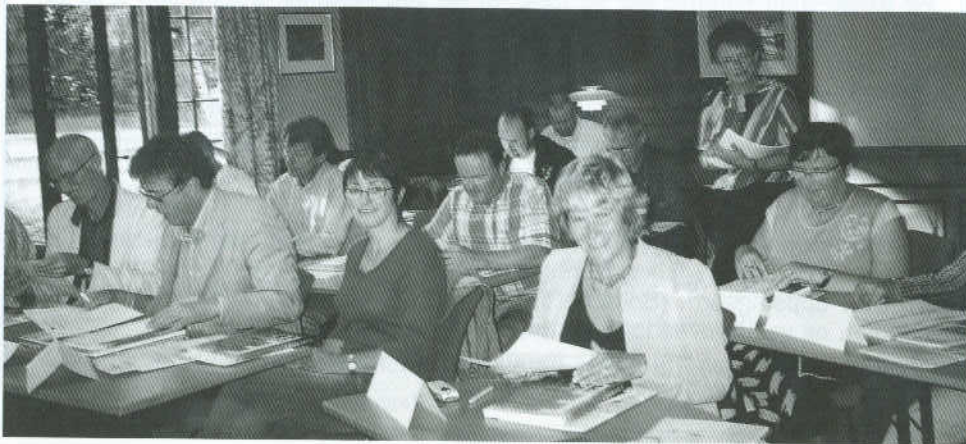
Kurs i estisk

I samarbeid med Foreningen Norden / Norden i Fokus arrangerte Norsk-estisk forening i høst et kurs i estisk. Det ble holdt i Foreningen Nordens lokaler på Skøyen i Oslo. Interessen var gledelig stor, for da fristen gikk ut, var det 20 påmeldte.

Kurset var lagt opp for nybegynnere, men i praksis hadde de fleste deltakerne vært borti språket før. Mange hadde estisk kjæreste eller ektemake og ville benytte anled-

ningen til å få et systematisk grunnlag å bygge videre på. Tor Tveite var sympatisk og ryddig lærer med evne til å inspirere elevene og få dem til å si mange ting på estisk som de overrasket seg selv med å mestre.

Estlands ambassade har invitert samtlige deltakere med lærer til mottakelse etter avsluttet kurs. Muligens blir dette samtidig et planleggingsmøte med tanke på fortsettelseskurs.

Årets estlandsvenn

På årsmøtet hedrer Norsk-estisk forening en person som har gjort seg positivt bemerket i norsk-estisk sammenheng.

De fleste som hittil har fått hederstittelen Årets estlandsvenn, har gjort en innsats på det humanitære området og hjulpet foreldreløse barn, fattige og nødlidende.

Styret vil minne om at tittelen også kan bli gitt på annet grunnlag, og vil spesielt peke på hvor viktig det er å bygge kulturelle kontakter.

Dette er en oppfordring til leserne om å sende inn forslag til Årets estlandsvenn. Forslaget må være begrunnet og forslagsstilleren kan bli bedt om å gi utfyllende informasjon.

Forslag må være hos styret i god tid før årsmøtet, det vil i praksis si før midten av februar. Ta gjerne kontakt med styret om du ønsker mer informasjon.

Det estiske selskap i Norge inviterer til
norsk-estisk julebord

2. desember på Lambertseter gård, Oslo.

Påmelding til Reet Busk 67 12 43 46 eller eleni@kpmg.no

Pris og klokkeslett oppgis ved henvendelse/påmelding.

Alle estlandsinteresserte velkommen!

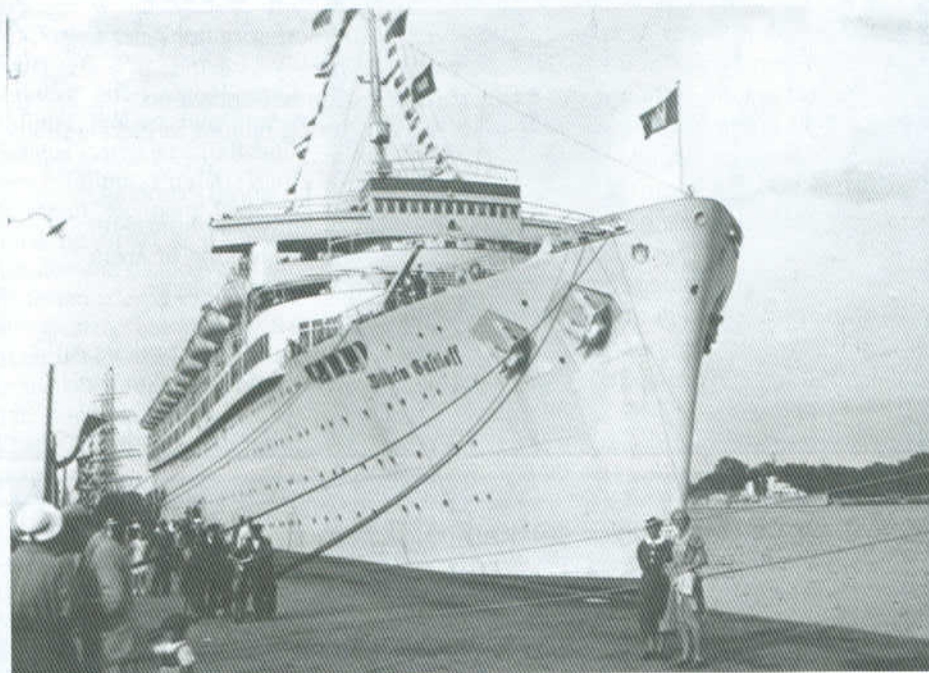
Estisk-norsk blandet kor

Sangglade bes kontakte Kersti Kelder
tlf. 63 87 22 37, e-post: kersti.kelder@mail.ee

Kohvikuõhtu

Iga kuu esimesel kolmapäeval kell 18.00 on Eesti Seltsi kohvikuõhtu
Café Onkel Donaldis, Universitetsgt. 26, 0162 Oslo
e-mail: estselts@start.no

Skipskatastrofar før Estonia

Wilhelm Gustloff.

(foto: utlånt av Dave Krawczyk / wilhelmgustloff.com)

Av Ola L. Moe

Etter at passasjerskipet Estonia gjekk ned i september 1994 og 852 menneske omkom, har det ofte vore vist til dette havariet som den største skipskatastrofen i Austersjøen. Dette stemmer berre delvis. Det korrekte er å omtala det som den største ulykka i fredstid. Dei første månadene av 1945 dannar eit dystert

kapittel i skipsfartshistoria. Dette fortel svensken Claes-Göran Wetterholm om i boka Dödens hav (Prisma 2002) som i 2004 kom ut på estisk med tittelen Surmameri. Läänemeri 1945. Wetterholm går særleg inn på fire skipsforlis som kravde mange dødsoffer, og kring halvparten av boka er vigd tragedien med Wilhelm Gustloff.

→ side 19

Norsk-estisk forening (Norra-Eesti Ühing)

Nettsted: <http://www.norsk-estisk.org>

Leder: **Else-Jannike Kuum**, Vækerø terrasse 10 B, 0282 Oslo, tlf. 22 50 63 86. Henvendelser om medlemskap til kasserer **Svein Huseby**, Dønskivn, 70 c, 1346 Gjetsum, tlf. 67 54 38 82, e-post: s.huseby@frisurf.no.

NEF postgirokonto 0540 084 5486.